

Cudzinci ako obyvatelia miest - zistenia z výskumu

Centrum pre výskum etnicity a kultúry

2020

Cudzinci ako obyvatelia miest – zistenia z výskumu

Centrum pre výskum etnicity a kultúry

Špitálska 10

811 08 Bratislava

www.cvek.sk

Autoroky:

Elena Gallo Kriglerová

Alena Holka Chudžíková

Jana Kadlečíková

Michaela Píšová

Táto výskumná správa vznikla v rámci projektu *Výskum integrácie cudzincov – bariéry, nástroje, postoje* spolufinancovaného Európskou úniou z Fondu pre azyl, migráciu a integráciu. Fondy pre oblasť vnútorných záležitostí.

Európska únia

Fond pre vnútornú bezpečnosť
Fond pre azyl, migráciu a integráciu

Text neprešiel jazykovou úpravou.

Obsah

Úvod.....	4
Metodológia.....	6
1. Populácia cudzincov v meste.....	8
1.1 Štatistické údaje o cudzincoch.....	8
1.2 Potreba štatistických údajov o cudzincoch.....	10
2. Vnímanie integrácie a politiky integrácie.....	12
2.1 Vnímanie integrácie.....	12
2.2 Predpoklady pre integráciu.....	13
2.3 Tvorba politík integrácie na lokálnej a regionálnej úrovni.....	14
3. Dostupnosť služieb pre cudzincov.....	19
3.1 Služby v sociálnej oblasti.....	19
3.2 Služby v oblasti zamestnanosť.....	22
3.3 Služby v oblasti bývania.....	26
3.4 Služby v oblasti vzdelávania.....	28
3.5 Ďalšie služby pre cudzincov.....	31
4. Komunikácia smerom k cudzincom.....	35
5. Kultúrna, občianska a politická integrácia cudzincov.....	37
5.1 Zapojenie cudzincov do kultúrnych a občianskych aktivít.....	37
5.2 Politická participácia cudzincov.....	38
6. Úloha samospráv a ďalších aktérov v integrácii cudzincov.....	40
6.1 Rola samospráv v integrácii.....	40
6.2 Úlohy samosprávy v jednotlivých oblastiach integrácie.....	41
6.3 Ďalší aktéri integrácie a ich rola.....	43
6.4 Spolupráca v oblasti integrácie.....	44
7. Komunikácia témy migrácie a integrácie.....	46
8. Budúcnosť migrácie a integrácie.....	47
8.1 Zmeny potrebné pre lepšiu integráciu cudzincov.....	47
Oblasti intervencií a odporúčania pre zlepšenie integrácie cudzincov.....	50

Úvod

Výskumná správa *Cudzinci ako obyvatelia miest – zistenia z výskumu* sumarizuje výsledky výskumu o dostupnosti integračných služieb, ktorý Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK) zrealizovalo v období apríl – september 2020. Cieľom výskumu bolo zistiť, ako samosprávy, ale aj ďalší aktéri na lokálnej úrovni na Slovensku reflektujú, že zahraničná migrácia postupne ovplyvňuje zmenu populácie na ich územiach. Zaujímalo nás, či vo svojich politikách a aktivitách vôbec reflektujú a vnímajú cudzincov ako súčasť miestnej komunity, či si uvedomujú ich potreby a realizujú aktivity zamerané na to, aby im umožnili začleniť sa do života v meste.

Trend zvyšovania počtu cudzincov žijúcich na Slovensku je za posledné roky jednoznačný. Kým ešte v roku 2000 žilo na Slovensku o niečo menej ako 29 tisíc cudzincov, v roku 2010 to už bolo 62 584, z toho takmer 23 tisíc štátnych príslušníkov tretích krajín, teda krajín mimo EÚ a EHP. Ku koncu roka 2019 žilo na Slovensku 143 tisíc cudzincov s platným pobytom (z toho 60% tvorili štátni príslušníci tretích krajín) a ich počet zatiaľ výraznejšie neovplyvnila ani pandémia koronavírusu, pretože ku koncu júna 2020 bol ich počet takmer 146 tisíc (z toho 60,5% cudzincov pochádzalo z tretích krajín)¹.

Z dostupných štatistík je zjavné, že cudzinci sa sťahujú najmä do väčších miest, len v Bratislave žije približne tretina všetkých cudzincov žijúcich v SR². Zahraničná migrácia je teda popri ďalších demografických zmenách ako starnutie populácie, vnútorná migrácia medzi regiónmi Slovenska, urbanizácia, ale aj presun obyvateľov z miest na vidiek, ďalším procesom, ktorý má potenciál výrazne meniť populáciu miest. Cudzinci sú však v porovnaní s domácim obyvateľstvom v špecifickom postavení, ktoré vyplýva jednak z toho, ako upravuje ich status legislatíva, ale aj z ich jazykových a kultúrnych odlišností. To spôsobuje, že majú často k mnohým verejným službám sťažený prístup alebo potrebujú určitú formu pomoci, aby sa dokázali začleniť do života v novej krajine, v novom meste, v novej práci a v novom susedstve.

Pre úspešné začlenenie cudzincov do spoločnosti je kľúčové, aby existovali efektívne integračné nástroje, ktoré budú uľahčovať nielen ich začlenenie, ale budú aj faktorom dobrého spolunažívania medzi majoritnou populáciou a cudzincami. Kvalitné integračné politiky sú dôležitou prevenciou pred etnickými konfliktami a extrémizmom. Zároveň by mali reagovať na situáciu v krajine, potreby cudzincov a majoritného obyvateľstva, ale aj na potreby samospráv na regionálnej a lokálnej úrovni, pretože cudzinci môžu výrazne prispievať k rozvoju lokalít a regiónov, ak sú dostatočne začlenení do spoločnosti. Môžu byť pre krajinu aj výrazným ekonomickým, kultúrnym a sociálnym prínosom.

Všetky doterajšie výskumy CVEKu poukázali na to, že samosprávy nemajú dostatočné informácie o situácii cudzincov vo svojich regiónoch. Zároveň nemajú nastavené integračné politiky na lokálnej úrovni, napriek tomu, že *Integračná politika Slovenskej republiky* prijatá ešte v roku 2014³ uvádza lokálne a regionálne samosprávy ako kľúčových aktérov v procese integrácie. Zároveň sa tiež ukazuje, že kvalitné integračné politiky (a predovšetkým ich implementácia) na všetkých úrovniach verejnej správy by výrazne napomohli začleňovaniu cudzincov na Slovensku.

¹ Údaje pochádzajú z prehľadov Ministerstva vnútra SR o legálnej a nelegálnej migrácii, dostupné tu: <https://www.minv.sk/?rok-2020-1>

² Kadlečíková, J. (2018), *Cudzinci v Bratislave*, dostupné na: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2019/03/Integracia-cudzincov-v-Bratislave.pdf>

³ Vláda SR (2014), *Integračná politika Slovenskej republiky*, prijatá uznesením vlády SR 23.1.2014, dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/10537/1>

Vo výskume, ktorého výsledky sumarizuje táto výskumná správa, sme sa teda zamerali na to, či mestá poznajú svojich obyvateľov – cudzincov, či vôbec reflektujú tému migrácie a integrácie a či tieto témy začlenili do svojich strategických dokumentov. Zaujímalo nás tiež, či sú niektoré verejné služby dostupné aj pre cudzincov, prípadne či samosprávy alebo iní aktéri poskytujú nejaké špecifické služby alebo aktivity zamerané na to, aby pomohli cudzincom začleniť sa do života v meste. Témou výskumu tiež bolo, do akej miery sú iní aktéri (štátna správa, MVO, zamestnávateľa, vzdelávacie inštitúcie a pod.) zapojení do procesu integrácie cudzincov a či na lokálnej alebo regionálnej úrovni vôbec existuje nejaká forma ich spolupráce. Vo výskume sme sa tiež zamerali na to, ako rôzni aktéri vnímajú proces integrácie, v čom vidia bariéry začlenenia cudzincov do života spoločnosti a naopak, v čom vidia pozitíva alebo faktory, ktoré tento proces uľahčujú.

Jednotlivé časti výskumnej správy postupne rozvíjajú vyššie spomenuté témy, pričom prepájajú výsledky kvantitatívnej i kvalitatívnej časti výskumu (pozri viac v časti *Metodológia...*). V poslednej časti výskumnej správy *Oblasti intervencií a odporúčania pre zlepšenie integrácie cudzincov* sumarizujeme zistenia z výskumu, popisujeme existujúci stav v rôznych oblastiach integrácie a existujúce bariéry, formulujeme odporúčania a návrhy aktivít, ktorých implementácia by napomohla zlepšeniu súčasného stavu a zároveň pomenúvame, ktorí aktéri by mali byť do navrhovaných aktivít zapojení a aká by mala byť ich úloha.

Táto výskumná správa vznikla v rámci projektu *Výskum integrácie cudzincov – bariéry, nástroje, postoje* spolufinancovaného Európskou úniou z Fondu pre azyl, migráciu a integráciu. Fondy pre oblasť vnútorných záležitostí.

Metodológia

Výskumná správa je výsledkom výskumu realizovaného počas roka 2020, v ktorom bol zber dát zabezpečený kombináciou kvalitatívnych a kvantitatívnych výskumných metód. V mesiacoch apríl – máj sa najprv uskutočnil **dotazníkový prieskum zameraný na skúsenosti miest** s integráciou cudzincov a integračnými službami.

Dotazníkovým prieskumom sme pokrývali všetky okresné mestá (79), a tiež mestské časti Bratislavy (17) a Košíc (22). Celkovo sme oslovili 118 miest a mestských častí. Z tohto počtu 55 oslovených miest a mestských častí dotazník vyplnilo (v elektronickej podobe). Z nich 23 miest sa nachádzalo na západnom, 15 na strednom a 16 na východnom Slovensku. Pokiaľ ide o veľkosť zapojených miest, 12 zapojených miest malo menej než 10,000 obyvateľov a patrili tak k tým menším. Počet obyvateľov ďalších 12 miest sa pohyboval v rozmedzí 10,001 – 20,000. Spomedzi stredne veľkých miest (počet obyvateľov 20,001 – 40,000) sa zapojilo 22 samospráv. Zostávajúce mestá patrili k tým väčším – 4 mali počet obyvateľov 40,001 – 60,000 a 4 nad 60,000.

Oslovené mestá sme požiadali, aby dotazník vyplnil pracovník vedenia mesta alebo viacerí pracovníci vo vzájomnej spolupráci, keďže téma dotazníka bola vzhľadom na kompetencie samosprávy pomerne široká. Celková návratnosť dotazníka bola 46,6%. Ovplyvnila ju nízka návratnosť dotazníkov od mestských častí v porovnaní s ostatnými samosprávami, ale aj situácia spojená s pandemiou, keďže v tom období boli samosprávy zaťažené mnohými novými úlohami a aktivitami spojenými so zvládaním krízovej situácie (marec/apríl 2020).

V dotazníku sme sa oslovených miest a mestských častí pýtali na viaceré skutočnosti spojené s integráciou cudzincov, poskytovaním služieb a tvorbou politik na úrovni mesta. Zaujímali nás nasledujúce oblasti:

- Či majú samosprávy k dispozícii prehľad o populácii cudzincov, ktorá v meste žije, či sú tieto dáta podrobnejšie štruktúrované, z akého zdroja ich samosprávy čerpajú a aká je frekvencia dostupnosti týchto údajov;
- Do akej miery sú cudzinci pomenovaní ako jedna z cieľových skupín strategických dokumentov na úrovni mesta;
- Či samosprávy reflektujú cudzincov vo svojich aktivitách, robia nejaké integračné aktivity, prípadne či spolupracujú s inými aktérmi v tejto oblasti (napr. MVO, štátnou správou, zamestnávateľmi a pod.);
- Aké možnosti majú cudzinci využívať rôzne sociálne služby, služby v oblasti bývania a vzdelávania, ak boli tieto služby v meste poskytované. V prípade tých služieb, ktoré boli dostupné aj pre cudzincov, sme zisťovali, či majú samosprávy vedomosť o tom, že by cudzinci tieto služby aj využívali;
- Akým spôsobom samosprávy informujú verejnosť o dostupných službách alebo inom aktuálnom dianí v meste a či sú informácie dostupné aj pre cudzincov (napríklad v iných jazykoch);
- Aká je situácia v oblasti poskytovania špecifických aktivít zameraných na cudzincov ako právne poradenstvo, vzdelávanie detí a dospelých, dostupnosť jazykových kurzov, aktivity MVO a komunitné aktivity. Venovali sme sa aj téme kultúrnej, občianskej a politickej participácie cudzincov.
-

Keďže prostredníctvom dotazníka nebolo možné zistiť viac podrobnejších informácií o integrácii cudzincov na lokálnej úrovni, v priebehu mesiacov júl – september sme zrealizovali **kvalitatívny výskum vo všetkých krajských mestách**. Táto fáza výskumu pozostávala z kvalitatívnych štruktúrovaných rozhovorov s vybranými aktérmi, o ktorých sme predpokladali, že sa ich téma integrácie cudzincov môže týkať – teda so zástupcami miestnej a krajskej samosprávy, štátnej správy – najmä úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, oddelení cudzineckej polície, vzdelávacích inštitúcií, mimovládnych organizácií a zamestnávateľov. V rozhovoroch sme sa respondentov pýtali na ich úlohu a aktivity v integrácii cudzincov, či majú podrobnejšie informácie o cudzincoch žijúcich v ich meste/regióne, aké skúsenosti majú s poskytovaním služieb cudzincom, aké faktory integráciu cudzincov sťažujú a naopak, ktoré jej napomáhajú.

Celkovo sme uskutočnili 58 rozhovorov, 5 až 10 v jednotlivých krajských mestách. Každý prebiehal podľa vopred stanoveného scenára a bola z neho vyhotovená audio nahrávka, alebo detailný záznam. Následne boli rozhovory spracované podľa jednotlivých tém, o ktorých respondenti hovorili a analyzované. V nasledujúcom texte sú použité doslovné a parafrázované informácie z týchto rozhovorov, pričom v zátvorke uvádzame typ respondenta (predstaviteľ samosprávy, MVO, zamestnávateľ a pod.), ktorý informáciu uviedol.

1. Populácia cudzincov v meste

1.1 Štatistické údaje o cudzincoch

Štatistické údaje o počtoch cudzincov sú pre samosprávu veľmi dôležité. Dáta o tom, koľko cudzincov v mestách žije a akú majú štruktúru (z akých krajín pochádzajú, aký je druh a účel ich pobytu a aké je ich demografické zloženie) sú dôležitými informáciami. Pomáhajú samosprávam jednak získať dobrý prehľad o obyvateľoch svojho mesta, ale aj plánovať politiky a opatrenia zamerané na integráciu cudzincov do spoločnosti a poskytovanie rôznych služieb, na ktoré majú nárok alebo ktoré by im integráciu uľahčili.

Dotazníkový prieskum, ktorý sme realizovali na jar roku 2020 ukázal, že väčšina samospráv, ktoré sa výskumu zúčastnili, tvrdí, že prehľad o počtoch cudzincov majú. Až 61% samospráv uviedlo, že majú prehľad o tom, koľko cudzincov v meste žije. Keď sme sa však pýtali, akými údajmi o cudzincoch disponujú, ukázalo sa, že detailnejšie informácie samosprávy nemajú. Vyše 60% uviedlo, že nepoznajú krajiny pôvodu cudzincov, viac ako polovica samospráv nevedela, aký majú cudzinci druh a účel pobytu a podobne to bolo aj s informáciami o vekom a rodovom zložení populácie cudzincov v jednotlivých mestách (pozri tabuľku č.1).

Tabuľka č. 1 - Údaje o počtoch cudzincov, ktorými samosprávy disponujú a frekvencia ich získavania (údaje v %)

Údaje o cudzincoch	Dostávajú pravidelne	Dostávajú nepravidelne	Získavajú na vyžiadanie	Nemajú	Nevedia
Celkový počet	14,5	12,7	30,9	38,2	1,8
Krajina pôvodu	12,7	10,9	10,9	60	3,6
Typ pobytu	16,4	14,5	10,9	56,4	1,8
Účel pobytu	16,4	10,9	5,5	65,5	1,8
Vek	14,5	9,1	14,5	58,2	1,8
Pohlavie	14,5	9,1	10,9	58,2	3,6

N=55 samospráv

Kvalitatívny výskum založený na rozhovoroch s rôznymi aktérmi na lokálnej úrovni v krajských mestách poukázal na to, že vedomosť samospráv o tom, akí cudzinci v mestách žijú, je skôr anekdotická. Len málokto z respondentov vedel povedať, koľko v danom meste žije cudzincov. Tí, ktorí mali presnejšie štatistiky sú najmä predstaviteľmi samospráv, ktoré sú zapojené do rôznych projektov zameraných na integráciu cudzincov, resp. spolupracujú s mimovládnyimi organizáciami, ktoré tieto dáta zbierajú. Podobne ako mestské samosprávy, ani zástupcovia VÚC nemali tieto údaje, dokonca s touto témou prichádzali do kontaktu ešte výrazne menej ako mestské samosprávy. Medzi respondentmi boli aj zamestnávateľi, MVO či ľudia z oblasti sociálnych vecí, školstva, či bývania. Títo aktéri obvykle disponujú aspoň čiastkovými informáciami z oblasti, v ktorej pôsobia (napríklad počet cudzincov v podniku, v škole a podobne), avšak celkový prehľad o cudzineckej populácii im chýba.

„My sme sa stretli s mimovládnyimi organizáciami, ktoré riešia túto tému, tam sme sa dozvedeli, koľko presne žije u nás v meste cudzincov. Inak tie počty nevieme.“ (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy)

Predstavitelia samospráv, či iní aktéri na lokálnej a regionálnej úrovni však bez ohľadu na znalosť presných štatistík majú základnú vedomosť, či v ich meste/kraji cudzinci žijú, z akých pochádzajú krajín

a kde sú obvykle zamestnaní. V rozhovoroch poukazovali na to, že v ich mestách žijú ľudia predovšetkým z Ukrajiny a Srbska, či Rumunska, čo zodpovedá aj oficiálnym štatistikám o štruktúre cudzincov na Slovensku. Pomerne „viditeľné“ pre samosprávy sú aj komunity ľudí z Vietnamu a Číny.

Podľa znalostí respondentov cudzinci prichádzajú predovšetkým za prácou. Pracujú najčastejšie vo veľkých stavebných či automobilových firmách, prípadne v autobusovej doprave ako vodiči. Zároveň respondenti reflektovali aj cudzincov v menších službách – gastro podnikoch, upratovacích a iných službách, prípadne v zdravotníctve (lekári, zdravotné sestry).

„Ja osobne neviem, my nezbierame takéto údaje, nebola to potreba. Len viem, z takého osobného pozorovania, že sem prichádzajú najmä Srbi a Ukrajinci, prípadne Rumuni, pracujú po stavbách.“ (predstaviteľ/ka krajskej samosprávy)

„Stretávame ich na uliciach, najviac asi z Ukrajiny, Srbska, Bulharska, ale aj inej farby pleti sú. Sú takí hlučnejší. Pracujú tu aj zahraniční šoféri v autobusoch, vraj často nerozumejú ani keď si ľudia kupujú lístky. A v priemyselnom parku ešte pracujú.“ (predstaviteľ/ka krajskej samosprávy)

Ďalšou viditeľnejšou skupinou cudzincov sú študenti, ktorí žijú predovšetkým v mestách, ktoré majú univerzity. Zároveň postupne narastá počet cudzincov aj na stredných školách. Viditeľné to bolo najmä na východnom Slovensku, kde sa zvyšuje počet študentov predovšetkým z Ukrajiny. Avšak študenti prichádzajú podľa respondentov z veľkého množstva krajín, či už z členských štátov Európskej únie, alebo z tzv. tretích krajín. Ich počty však mestá/kraje cielene nesledujú, prehľad o nich majú skôr zástupcovia jednotlivých škôl.

„Tak predstava tu je, pretože robím v školstve a viem, že na univerzite podľa môjho odhadu a na základe dlhodobých pozorovaní je skoro 1500 študentov a ja k tomu tiež trochu prispievam, na gymnáziu ich mám okolo 90 a na základnej škole 48.“ (predstaviteľ/ka vzdelávacej inštitúcie)

Zástupcovia samospráv a aj iní aktéri sa zhodujú v tom, že počet cudzincov v ich mestách postupne narastá. Cudzinci prichádzajú predovšetkým za prácou do regiónov, kde pôsobia veľké firmy, ktoré sa potýkajú s nedostatkom pracovnej sily. Tento nárast je však vnímaný ako prirodzený trend a nestretli sme sa s výrazne negatívnym vnímaním zvyšujúceho sa počtu cudzincov. Na rast počtu cudzincov zatiaľ nemala zásadný vplyv ani pandémia koronavírusu, aj keď viacerí respondenti sa zhodli, že je ešte pomerne skoro zmenu v migračných trendoch hodnotiť. K istému poklesu došlo počas prvej vlny pandémie, kedy boli zatvorené hranice, ale postupne sa situácia stabilizovala a výrazný úbytok cudzincov nezaznamenali ani samosprávy, ani zamestnávateľia, ani úrady práce, s ktorými sme počas výskumu hovorili.

„V súvislosti s COVID19 došlo k miernemu poklesu v oblasti zamestnávania cudzincov, ale opäť sa to pozvoľna rozbieha. Extrémne nárasty ale nemáme.“ (predstaviteľ/ka úradu práce)

Zdroje štatistík o cudzincoch

Vo výskume sme sa zamerali nielen na to, akými údajmi o cudzincoch samosprávy či iní aktéri disponujú, ale aj na to, odkiaľ tieto štatistiky získavajú. Nasledujúca tabuľka uvádza najčastejšie zdroje informácií o počtoch cudzincov podľa dotazníkového prieskumu samospráv. Ukazuje sa, že najčastejšími zdrojmi štatistík pre samosprávy je register obyvateľstva a úrad hraničnej a cudzineckej polície (ÚHCP). Takmer tretina samospráv uviedla, že využíva vlastné štatistiky (tu sa však tento údaj môže prekrývať s registrom obyvateľstva, ktorý môže byť vnímaný ako vlastný zdroj štatistických údajov). Úrady práce, ministerstvo školstva či štatistický úrad sú v súčasnosti len marginálnym zdrojom štatistík pre samosprávy.

Tabuľka č. 2 - Zdroje štatistických údajov o cudzincoch, ktorými disponujú samosprávy

Zdroj štatistických údajov	Podiel samospráv, ktoré uviedli že uvedené inštitúcie sú zdrojom štatistík (údaje sú v %)
<i>Register obyvateľstva</i>	80
<i>Úrad hraničnej a cudzineckej polície</i>	70,9
<i>Vlastné štatistiky</i>	27,3
<i>Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny</i>	5,5
<i>Ministerstvo školstva</i>	3,6
<i>Štatistický úrad</i>	3,6

N=55

Je však potrebné uviesť, že samosprávy boli vo svojich dotazníkových odpovediach pomerne nekonzistentné. Niektoré z využívaných zdrojov štatistík o cudzincoch uvádzali aj samosprávy, ktoré zároveň konštatovali, že číslami o počtoch cudzincov nedisponujú. Dá sa tak predpokladať, že o nich vedia ako o potenciálnych zdrojoch, avšak s ich dátami nepracujú. To je možné podporiť aj pomerne vysokým percentom odpovedí, že dané štatistiky sú k dispozícii na vyžiadanie, ako je uvedené v tabuľke č.1.

To, že s rôznymi štatistickými zdrojmi samosprávy nepracujú, sa potvrdilo aj kvalitatívnym výskumom v rozhovoroch s rôznymi aktérmi. Viacerí uviedli, že pravidelne dostávajú dáta z úradu hraničnej a cudzineckej polície, ale ďalej s nimi nepracujú. Väčšina samospráv však nespomenula ani ÚHCP ako pravidelný alebo užitočný zdroj štatistických dát. Doposiaľ túto tému nevnímali ako niečo, čo vyžaduje pozornosť a čomu by sa mali venovať.

„Cudzinecká polícia, ale inak nič. Máme register obyvateľstva, ale nikdy sme sa tomu nevenovali, takže pravda je taká, že sme s tými dátami nikdy nepracovali a nikdy nám to doteraz nenapadlo.“
(predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Niektorí aktéri, či už samospráva, štátna správa alebo zamestnávateľia, pracujú s vlastnými štatistikami, ktoré používajú na svoje účely.

Výskum však ukázal, že poskytovanie štatistických údajov o cudzincoch nemá jasne formulovaný mechanizmus, väčšina samospráv si doposiaľ neuvedomovala potrebu pravidelného zisťovania štatistických údajov a organizácie či aktéri, ktorí pracujú s vlastnými štatistikami ich nezdieľajú s vedením samospráv a tie to od nich ani nevyžadujú.

1.2 Potreba štatistických údajov o cudzincoch

Napriek tomu, že mnohí aktéri na lokálnej a regionálnej úrovni so štatistikami nepracujú a ani nevidia potrebu pravidelne ich dostávať či vyhodnocovať, vo výskume sa ukázalo, že štatistické informácie o cudzincoch by boli pre samosprávy užitočné. V kvantitatívnom dotazníkovom prieskume by samosprávy privítali prakticky všetky relevantné zdroje dát. Údaj o celkovom počte cudzincov v meste by sa podľa odpovedí samospráv zišiel viac ako 90% z nich. Toto zistenie poukazuje na to, že je dôležité vytvoriť určitý mechanizmus poskytovania štatistických údajov a zároveň aj metodiku, ako tieto údaje analyzovať, vyhodnocovať a používať v práci samosprávy.

Ako uvádza tabuľka nižšie (tabuľka č. 3), samosprávy by privítali aj ďalšie údaje o cudzincoch. Napríklad druh udeleného pobytu je dôležitý údaj pre takmer tri štvrtiny samospráv. Dôležité sú pre nich aj údaje o účele pobytu, krajinách pôvodu a podobne.

Tabuľka č. 3 - Potreba štatistických údajov z pohľadu samospráv (údaje sú v %)

Typ štatistik	Áno	Nie	Neviem
Celkový počet cudzincov	90,9	1,8	3,6
Krajina pôvodu	69,1	16,4	10,9
Udelený pobyt	74,5	18,2	3,6
Účel pobytu	67,3	21,8	7,3
Vek	65,5	23,6	5,5
Pohlavie	56,4	34,5	3,6

To sa potvrdilo aj v kvalitatívnom výskume, keď viacerí aktéri uvádzali, že dáta o štruktúre cudzincov v meste by určite ich ďalšej práci prospeli. Okrem vyššie spomínaných dát je pre lokálnych aktérov dôležité poznať aj štruktúru pracovných aktivít cudzincov, znalosť jazyka či oblastí, v ktorých bývajú.

Dôvody, prečo potrebujú samosprávy z ich pohľadu dáta o cudzincoch, sa týkajú predovšetkým **tvorby verejných politík**. Najmä tí, ktorí tvoria strategické dokumenty alebo sa na ich tvorbe podieľajú vedia, že pre plánovanie opatrení, služieb a aktivít mesta je dôležité opierať sa o dáta. Druhým dôvodom, prečo by jednotliví aktéri potrebovali štatistiky o cudzincoch, sú služby poskytované na lokálnej úrovni. Ak majú byť poskytované cudzincom, je veľmi dôležité vedieť, aké potreby na základe rôznych charakteristík cudzinci majú a ako na ne môžu samosprávy reagovať.

„Neviem, či by sa to zišlo, ale možno kvôli plánovaniu rozvoja – potreba bývania, služieb, zabezpečenie jazykových služieb, ak by prichádzali celé rodiny, alebo nejaké sociálne veci, čo sa týka začleňovania.“
(predstavitel'/ka krajskej samosprávy)

2. Vnímanie integrácie a politiky integrácie na lokálnej úrovni

2.1 Vnímanie integrácie

Porozumenie tomu, ako jednotliví aktéri vnímajú integráciu, je kľúčové pre pochopenie toho, z čoho vychádzajú aj pri svojom pôsobení či komunikácii jednak smerom k cudzincom, ale aj k väčšinovej populácii.

Viacerí respondenti vnímali integráciu ako začlenenie do spoločnosti, **nadobudnutie pocitu domova** a naučenie sa fungovaniu v nových spoločenských rámcoch. Neznamená to len poznanie zákonov a formálnych pravidiel, ale **precítenie toho, ako to na Slovensku funguje** – teda nepísaných pravidiel každodenných interakcií. Za integrovaného cudzinca možno považovať toho, kto sa tak sám cíti, teda nepociťuje bariéru jazykovú, sociálnu, postojovú: „*Človek je integrovaný, keď nepovie v prvej vete, že je cudzinec.*“ (predstavitel'/ka MVO)

Integrácia je aj nadobudnutia pocitu bezpečia v zmysle pocitu životnej pohody, ktorý človek nadobúda, keď sa cíti prijatý, keď má určitý okruh priateľov, na ktorých sa môže spoľahnúť, keď neprežíva nejaký výrazný stres a keď nemá pocit, že by ho niečo ohrozovalo. Za znak integrácie možno považovať aj záujem cudzinca o prostredie, v ktorom žije. Forma prejavu tohto záujmu už potom závisí od konkrétneho cudzinca a jeho preferencií.

Integráciu respondenti vnímali ako **obojsmerný proces**. Na jednej strane musia cudzinci akceptovať pravidlá a zvyky, ktoré sú zaužívané na Slovensku. Na druhej strane však majú mať právo dodržiavať svoje zvyky a tradície. Ak je toto zabezpečené, nevznikajú konflikty (predstavitel'/ka mestskej polície).

„*Čiže aj keď tu budú cudzinci, majú sa integrovať, ale dodržiavať aj svoje zvyky a tradície, ak to je tak, tak si myslím, že konflikty nebudú. Ak to tak nie je, dochádza ku konfliktom, na tú harmóniu je potrebné, aby sa obe strany otvorili, dokázali sa prijať a tam by nabehla tá integrácia.*“ (predstavitel'/ka mestskej polície)

Na druhej strane sa však objavili aj názory, že integrácia v žiadnom prípade nemôže znamenať „naše prispôsobenie sa cudzincom“. Podľa týchto respondentov **sa cudzinci musia bezvýhradne prispôbiť hodnotám, ktoré na Slovensku existujú**, napr. vo vzťahu k tomu, čo sa považuje za slušné správanie alebo správanie k ženám.

„*Cudzinec by mal vedieť jazyk, mal by mať chuť pracovať a prispôbiť sa kultúrne aj nábožensky. My sa nebudeme prispôbovať. My sme náboženská krajina, nie aby si tu stavali mešity, no kto to kedy videl? Musia akceptovať to, že toto je kresťanská, katolícka krajina. Aby sme sa nemuseli báť o svoje vnúčence z hľadiska kriminality.*“ (predstavitel'/ka krajskej samosprávy)

Za problematickú tak považujú najmä integráciu cudzincov z kultúrne veľmi odlišných krajín, ktorí by svojou kultúrou mohli výraznejšie zmeniť súčasnú podobu Slovenska. Toto vnímanie sa najčastejšie vzťahovalo na cudzincov z moslimských krajín a zdá sa, že najväčšie rozdiely, a teda aj potreba najväčšieho prispôbenia je vnímaná na náboženskej línii.

2.2 Predpoklady pre integráciu

Pre úspešnú integráciu je však potrebné vytvárať podmienky a predpoklady, pričom možno hovoriť o predpokladoch na strane prijímajúcej spoločnosti a na strane cudzincov.

Prvým predpokladom je **učenie sa slovenčiny**, pretože prostredníctvom jazyka možno ďalej spoznávať kultúru, tradície a zvyky. Na strane cudzincov sa očakáva snaha naučiť sa jazyk, avšak na strane prijímajúcej spoločnosti je potrebné zabezpečiť dostupné možnosti jazykového vzdelávania.

Keďže integrácia znamená aj prijatie, predpokladom úspešnej integrácie by mala byť aj **osвета medzi väčšinovým obyvateľstvom**, aby bolo voči cudzincom otvorenejšie. Viacerí respondenti konštatovali, že v súčasnosti majú ľudia skôr strach z neznámeho. V tejto súvislosti je tiež potrebné **obrusovanie predsudkov a negatívnych postojov**. Zatiaľ čo podľa respondentov údajne zo spoločnosti postupne miznú negatívne postoje voči cudzincom pre ich odlišnú etnicitu či farbu pleti, k čoraz výraznejšiemu rozdeľovaniu spoločnosti dochádza po náboženskej línii.

Ako uvádzame vyššie, integráciu respondenti často vnímali ako zapojenie sa do spoločnosti. V tejto súvislosti považovali za potrebné vytvárať **možnosti pre zapojenie**, najmä na lokálnej, až susedskej úrovni.

Zásadným predpokladom úspešnej integrácie je **dostupnosť a zrozumiteľnosť informácií pre cudzincov**, pretože len tak môžu spoznať prostredie, v ktorom sa majú naučiť žiť a akceptovať/rešpektovať ho. To úzko súvisí s komunikáciou smerom k cudzincom, ktorá by im pomohla zorientovať sa v novom prostredí a dala im základnú podporu (napr. vo forme dostupného infocentra alebo infolinky).

„Cudzinec na to potrebuje podporu, napríklad u zamestnávateľa, aby mu niekto povedal, že tam máš obchod, tam máš nemocnicu, keď budeš potrebovať volať doktora, voláš sem. Vždy potrebuje mať nejakú osobu, na koho sa môže obrátiť.“ (zamestnávateľ)

Na strane cudzincov sa očakáva najmä snaha o integráciu, aby sa sami snažili zapadnúť a zorientovať sa. Zo strany prijímajúcej spoločnosti **by mali dostať len čas**: *„Každý človek, ktorý sa chce uplatniť musí svoju energiu vynaložiť. Aby nedošlo k tomu, že rôznymi špecifickými opatreniami ich 'dáme do bubliny', aby to nebolo, že len konzumujú nejakú pomoc a služby, skôr by to mali byť motivačné opatrenia, ak sa naučia jazyk, potom sa tu rýchlejšie etablujú.“* (zamestnávateľ)

Okrem toho však cudzinci musia disponovať aj istým základným **kultúrnym kapitálom**, ktorý im potom pomáha rýchlejšie sa zorientovať v novom prostredí.

„Človek potrebuje získať základný kultúrny kapitál. Vedieť čítať a písať. Mať základné životné návyky. Mať sebadisciplínu. Orientovať sa v infraštruktúre. Vedieť o tom, ktoré inštitúcie tu sú a aké mám práva. Základný set vedomostí, čo by mal mať každý občan. A vedieť používať nástroje na trhu práce. Toto napríklad vylúčené minority často nemajú.“ (predstavitel/ka krajskej samosprávy)

2.3 Tvorba politik integrácie na lokálnej a regionálnej úrovni

Samosprávy majú zo zákona povinnosť prijímať viacero strategických dokumentov (napr. plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja - PHSR či komunitné plán sociálnych služieb). Okrem toho však prijímajú aj ďalšie dokumenty, ktoré určujú alebo by mali určovať smerovanie rozvoja mesta či obce (napríklad stratégie rozvoja bývania, kultúry, či školstva).

Spôsob tvorby týchto dokumentov je na rozhodnutí a možnostiach konkrétnej samosprávy. Vo výskume sme sa zameriavali aj na procesy tvorby mainstreamových strategických dokumentov, aby sme dokázali zachytiť, koho samosprávy považujú za cieľovú skupinu týchto dokumentov a koho zapájajú do ich tvorby.

Niektoré samosprávy kombinujú viacero metód tvorby strategických dokumentov. Bežnou praxou býva, že samospráva zadá vytvorenie strategického dokumentu externému spracovateľovi. Avšak čoraz častejšie sa objavuje prístup, v rámci ktorého úlohu zadá externému spracovateľovi, ale samotný proces je už participatívny a samospráva sa doň aktívne zapája.

Tvorba Koncepcie sociálnej inklúzie Bratislavského samosprávneho kraja na roky 2020 - 2030⁴

Prístup kombinujúci spracovanie koncepcie externým spracovateľom a participatívne metódy za intenzívnej účasti samosprávy zvolil Bratislavský samosprávny kraj pri tvorbe Koncepcie sociálnej inklúzie. Externý spracovateľ zrealizoval analýzu, dotazníkový prieskum, analýzu štatistických údajov, osobné stretnutia a fokusové skupiny a verejné prerokovanie. Celkovo mali viac než 130 účastníkov týchto stretnutí. Kraj navyše realizoval ešte osobné stretnutia s mimovládnyimi organizáciami (predstavitel/ka krajskej samosprávy).

Niektoré samosprávy tento rok prvýkrát tvoria PHSR vo vlastnej réžii namiesto toho, aby túto úlohu zadali externému spracovateľovi (predstavitel/ka krajskej samosprávy). V niektorých samosprávach s tvorbou strategických dokumentov zápasia a vytvárajú ich len z povinnosti, pretože sú podmienkou pre získanie financií z eurofondov. Nevnímajú ich ako nástroj rozvoja, a tak pristupujú k procesu ich tvorby do značnej miery formalisticky (predstavitel/ka miestnej samosprávy).

Téma cudzincov v existujúcich koncepčných dokumentoch

Strategické dokumenty na lokálnej úrovni sa obvykle zameriavajú na rôzne cieľové skupiny, napr. deti a mládež, seniorov, marginalizované skupiny a podobne. Takýmto spôsobom sa samosprávy snažia vytvárať opatrenia "šité na mieru" jednotlivým skupinám podľa ich potrieb. V našom výskume sme sa teda pozreli na to, či sa medzi týmito skupinami objavujú aj cudzinci.

Kvalitatívny výskum na úrovni krajských miest preukázal, že tému migrácie a integrácie cudzincov samosprávy vo svojich mainstreamových dokumentoch takmer vôbec neriešia. Niektoré samosprávy sú téme otvorené v prípade, že by ju niekto priniesol do pracovných skupín počas tvorby strategických dokumentov, avšak nepredpokladajú, že by sa tak stalo, a teda nepripisujú tejto téme takú dôležitosť.

„Ktokoľvek z nich [členov pracovných skupín, pozn. aut.] by priniesol túto prioritu [cudzincov, pozn. aut.] dnu, tak by sa zapracovala. Myslím si, že ju skôr neprinesú.” (predstavitel/ka krajskej samosprávy)

⁴ Bratislavský samosprávny kraj (2020), Koncepcia sociálnej inklúzie Bratislavského samosprávneho kraja na roky 2020 – 2030, dostupné na: https://bratislavskykraj.sk/mdocs-posts/06-koncepcia-socialnej-inkluzie-2020-2030_koncepcia/

Tento poznatok potvrdil aj dotazníkový prieskum na úrovni okresných miest, podľa ktorého len úplné minimum samospráv uviedlo, že cudzinci sú cieľovou skupinou niektorých strategických dokumentov. Ako uvádzame v tabuľke č.4 nižšie, cudzinci sú v strategických dokumentoch najčastejšie považovaní za všeobecnú verejnosť. To však vyvoláva otázku, či sú v takejto podobe reflektované ich špecifické potreby a situácia vyplývajúca z ich rôznych pobytových statusov, kultúrnych odlišností či jazykovej bariéry. Časť okresných miest tiež uviedla, že strategické dokumenty (vrátane asi najzásadnejšieho PHSR a Komunitného plánu sociálnych služieb) sa cudzincov vôbec netýkajú.

Tabuľka č. 4 - Cudzinci prítomní v rôznych podobách v oficiálne prijatých strategických dokumentoch mesta (počty a percentá)

	Cudzinci ako cieľová skupina	Cudzinci ako všeobecná verejnosť	Cudzincov sa netýka	Nevedia, či cudzinci sú cieľovou skupinou	Nemajú takýto dokument
<i>Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja</i>	1 (1,8%)	22 (40%)	11 (20%)	2 (3,6%)	9 (16,4%)
<i>Komunitný plán sociálnych služieb</i>	0	24 (43,6%)	8 (14,5%)	2 (3,6%)	9 (16,4%)
<i>Priority rozvoja mesta</i>	0	10 (18,2%)	4 (7,3%)	3 (5,5%)	25 (45,5%)
<i>Stratégia rozvoja školstva</i>	0	13 (23,6%)	3 (5,5%)	4 (7,3%)	23 (41,8%)
<i>Stratégia rozvoja bývania</i>	0	8 (14,5%)	5 (9,1%)	2 (3,6%)	27 (49,1%)
<i>Stratégia rozvoja sociálnych služieb a zdravia</i>	1 (1,8%)	7 (12,7%)	3 (5,5 %)	2 (3,6%)	31 (56,4%)
<i>Dokumenty participatívneho rozpočtu</i>	0	13 (23,6%)	4 (7,3%)	1 (1,8%)	22 (40%)

N=55 samospráv

Zistenia z dotazníkového prieskumu potvrdil aj kvalitatívny výskum v krajských mestách. V absolútnej väčšine samospráv, v ktorých sme realizovali rozhovory, potreby cudzincov v strategických dokumentoch neboli reflektované.

Cudzinci sa ako cieľová skupina objavili len v prípade Konceptie sociálnej inklúzie Bratislavského samosprávneho kraja na roky 2020 - 2030. Táto koncepcia bola tvorená **participatívnym spôsobom, čo sa ukázalo ako mimoriadne prínosné pre zadefinovanie potrieb cudzincov**, a to aj napriek tomu, že oni sami sa procesu nezúčastnili. Prizvaní boli zástupcovia mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú téme migrácie, a zástupcovia ministerstva vnútra a ÚHCP (predstavitel/ka krajskej samosprávy). V rámci fokusových skupín tak kraj zistil viaceré bariéry v integrácii cudzincov, o ktorých predtým nemal informácie (napr. potrebu zlepšenia dostupnosti informácií pre cudzincov, potreby v oblasti vzdelávania detí cudzincov, a tiež zdieľania informácií o rôznych formálnych aj neformálnych pravidlách fungovania spoločnosti). **Práve skúsenosť s touto fokusovou skupinou ukázala, aká široká je téma integrácie a ako málo informácií je pre samosprávy dostupných.** Samospráva obvykle nemá základné informácie o migrácii (napr. že cudzinci z tretích krajín podliehajú na Slovensku inému pobytovému režimu ako občania EÚ/EHP), ak sa na túto tému cielene nezameriava.

Cudzinci ako cieľová skupina sa objavili tiež v komunitnom pláne sociálnych služieb jednej z bratislavských mestských častí, čo však bolo výsledkom individuálnej snahy respondentky.

„Čo sa týka koncepčných dokumentov, tému integrácie cudzincov sa podarilo presadiť do komunitného plánu sociálnych služieb v našej mestskej časti. Ja som sa za to sama zasadzovala, v predchádzajúcom pláne táto téma nebola. Je to začiatok. Vnímam to pozitívne, že tam táto skupina obyvateľov bola vôbec pomenovaná.“ (predstaviiteľka miestnej samosprávy)

S témou integrácie cudzincov pracuje aj mesto Nitra, avšak v čase realizácie výskumu nebolo zrejmé, v akej podobe bude do strategického plánovania na úrovni mesta začlenená (či vo forme samostatnej stratégie alebo ako súčasť všeobecnejších dokumentov).

V ostatných samosprávach však téma migrácie a integrácie v strategických dokumentoch nefigurovala. Ak sa niektoré samosprávy témou integrácie cudzincov zaoberali, bolo to **vo forme projektov s obmedzeným trvaním** v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami.

Respondenti, ktorí nepôsobili priamo na samospráve, nemali prakticky žiadne informácie o tom, či sa téma migrácie rieši v politikách na lokálnej úrovni, čo naznačuje, že **o tejto téme (hoci sami s ňou skúsenosti majú, napr. zamestnávateelia, MVO) neprebíha so samosprávou žiadna komunikácia** (pozri viac v časti 6.4 Spolupráca...). Avšak viacerí respondenti považovali za dôležité a boli otvorení tomu, aby téma migrácie a integrácie bola v strategických dokumentoch reflektovaná. Viacerí respondenti zo samosprávy však vôbec **nevedeli, ako by tému mohli uchopiť alebo aké kompetencie má ich odbor či úrad vo vzťahu k cudzincom**. Zhodovali sa na tom, že samosprávy by sa téme integrácie venovať mali, najmä ak by počet cudzincov, ktorí sa u nich chcú usadiť, stúpal. Fakt, že v súčasnosti túto tému väčšina z nich nerieši, vysvetľovali tým, že zatiaľ nevyvstala potreba sa touto témou strategicky zaoberať.

Z vyjadrení respondentov je zrejmé, že **väčšina samospráv by začleňovanie témy integrácie do svojich strategických dokumentov iniciovala až v prípade, ak by nastal nejaký problém**, ktorý by bolo treba riešiť.

„Čo by sa muselo stať, aby to bola téma? Musel by byť ten príliv taký, že by, poviem to tak škaredo, začali byť na obtiaž, ľudia by začali mať pocit, že nám berú dávky alebo niečo. Prípadne aj keby nastali problémy v náboženskej oblasti, tak by to muselo byť niečo, čomu by sme sa mali venovať.“ (predstaviiteľ/ka krajskej samosprávy)

Kým sa teda nevyskytujú problémy alebo cudzinci nekontaktujú so svojimi potrebami mestské úrady či iné inštitúcie, samosprávy, ale aj ďalší aktéri nepovažujú za potrebné venovať sa integrácii cudzincov.

„Myslím si, že o cudzincoch tam nie je nič. Nie je tu ani žiadna mimovládna organizácia, ktorá by sa tým zapodievala. Ani som nerozmýšľala, či by cudzinci mali byť v prioritách mesta. Každá komunita si zatiaľ rieši veci po svojom. Aj Vietnamci, aj Číňania.“ (predstaviiteľ/ka MVO)

Kým teda cudzinci nekontaktujú samosprávu či iné inštitúcie s problémami, ich integrácia sa považuje za zvládnutú a bezproblémovú. Samosprávy navyše **nemajú v súčasnosti kapacitu** vyhľadávať ďalšie témy, v ktorých by bola potrebná nejaká intervencia a vzhľadom na pomerne širokú agendu sa sústreďujú na oblasti, v ktorých ich „*tlačí topánka*“ už teraz (predstaviiteľ/ka miestnej samosprávy). Toto vnímanie naznačuje, že **téma integrácie je celkovo vnímaná skôr ako problém, ktorý treba (potenciálne) riešiť**, než ako oblasť, v ktorej sú potrebné intervencie. Naproti tomu však jedna respondentka prezentovala zriedkavý postoj, že *„cudzinci by nemali byť vnímaní len vo vzťahu k sociálnym službám, ale mali by byť vnímaní ako integrálna súčasť mesta, to znamená, že aj vo vzťahu*

k iným oblastiam (...) pri nazeraní na fungovanie mesta by sa malo myslieť na to, že je tu tých 10% obyvateľov, ktorí majú iný background (...)“ (predstaviiteľka miestnej samosprávy).

Vo viacerých samosprávach (či už na miestnej alebo regionálnej úrovni) však **potrebu reflektovať situáciu cudzincov v strategických dokumentoch vôbec nevnímali**. Zdôvodňovali to tým, že ku všetkým obyvateľom treba **prístupovať rovnako a nerozlišovať, či je niekto cudzinec alebo občan SR**. To sa potom premieta aj do vnímania cudzincov len ako súčasti všeobecnej verejnosti v strategických dokumentoch, ako ukázal dotazníkový prieskum na úrovni okresných miest (pozri Tabuľku č. 4 vyššie). Tento prístup poukazuje na **nedostatočnú znalosť problematiky migrácie a integrácie a neuvedomenie si, že cudzinci sa vzhľadom na svoj pobytový status, jazykovú bariéru a odlišné kultúrne pozadie nachádzajú často v inej, mnohokrát v náročnejšej či dokonca znevýhodnenej pozícii. Rovnaký prístup teda síce môže evokovať nediskrimináciu, avšak v skutočnosti môže viesť k práve opačnému efektu.**

Politika integrácie cudzincov ako samostatný koncepčný dokument

Dotazníkový prieskum na úrovni okresných miest ukázal, že **len tri zo zapojených samospráv mali prijatú samostatnú stratégiu integrácie cudzincov**. Jedna z nich ju prijala z vlastnej iniciatívy, vo zvyšných dvoch bola táto stratégia prijatá na základe spolupráce s mimovládnu organizáciou.

Následný kvalitatívny výskum na úrovni krajských miest toto zistenie potvrdil. Väčšina respondentov buď nepovažuje za potrebné prijímať samostatnú integračnú stratégiu, alebo vnímajú situáciu tak, že na to ešte nedozrel čas. Aj v samosprávach, kde sa téme integrácie začínajú venovať, preferujú jej začlenenie do všeobecnejších strategických dokumentov (Bratislavský, ale aj Košický samosprávny kraj).

Bariérou prijímania samostatných integračných stratégií môžu byť aj **chýbajúce financie**.

„Integrácia v meste je reálna, nereálne ale je, že by na ňu mesto vyčlenilo peniaze. Stratégia by bola bez finančného plnenia. Nemyslím si, že pri súčasnom zložení mestského zastupiteľstva by vyčlenenie financií prešlo. Finančné krytie je problém, lebo mestské zastupiteľstvo si spája cudzincov so strategickým parkom. Evidujú ich ako problém.“ (predstaviiteľ/ka miestnej samosprávy)

Chýbajúce finančné krytie súvisí aj s druhým aspektom, ktorý by bolo potrebné zabezpečiť predtým, než by vznikla samostatná integračná stratégia – **inštitucionalizácia témy**. Podľa jednej respondentky z mestskej samosprávy by bolo potrebné, aby na samospráve bol človek, ktorý by mal integráciu v náplni práce. Tento človek by potom mohol integráciu koordinovať a posúvať na ďalšie odbory, keďže ide o prierezovú tému (predstaviiteľka miestnej samosprávy). Na to by však boli potrebné navýšené finančné zdroje.

Argumentom, s ktorým sa samosprávy môžu stretnúť pri snahách o podporu integrácie cudzincov, je aj ten, že najprv treba zamerať na cieľové skupiny, ktoré tu akoby máme dlhšie.

„Väčšinou sa stretieme s tým, veď počuli ste to aj od toho pána poslanca [na pracovnom stretnutí k možnosti prijatia integračnej stratégie, pozn. aut], že keď chceme robiť niečo pre cudzincov, tak musíte mať najprv stratégiu pre Rómov. Čo mi príde vrcholne smiešne, že keď chcete robiť s cudzincami, tak musíte robiť aj s Rómami, aj s matkami, aj s bezdomovcami, aj s týranými. Lebo ak to nerobíte, zožnete kritiku.“ (predstaviiteľ/ka MVO)

Podpora integrácie cudzincov by teda mohla byť vnímaná aj ako niečo, čo samospráva robí navyše pre ľudí, ktorí sú navyše z iných krajín (nie sú teda našinci).

3. Dostupnosť služieb pre cudzincov

Vo výskume sme sa zamerali aj na to, aká je dostupnosť rozličných verejných služieb pre cudzincov žijúcich na Slovensku. Zaoberali sme sa službami, ktorých poskytovanie má v kompetencii samospráva miest a krajov, ale aj ďalšími službami, ktoré sú pre integráciu cudzincov potrebné.

V dotazníkovom prieskume sme zisťovali, aká je dostupnosť rôznych sociálnych služieb, služieb v oblasti bývania, v oblasti zamestnanosti, vzdelávania a špecifických služieb určených cudzincom. Ak tieto služby na úrovni mesta dostupné boli, zaujímalo nás, či tieto služby cudzinci aj využívajú. V kvalitatívnom výskume sme sa potom ďalej podrobnejšie pýtali nielen samospráv, ale aj ďalších aktérov (úradu práce, zamestnávateľa, MVO, školy, atď.), aké služby cudzincom poskytujú, s akými potrebami cudzincov sa v procese integrácie stretávajú, aké sú najčastejšie bariéry, ktoré poskytovanie služieb komplikujú a aké možnosti pre zlepšenie v oblasti, v ktorej pôsobia, vidia.

3.1 Služby v sociálnej oblasti

V sociálnej oblasti má miestna samospráva viaceré kompetencie: organizuje a zabezpečuje poskytovanie sociálnych služieb, poskytuje jednorazové dávky pre ľudí v hmotnej núdzi, realizuje poradenstvo a má aj určité kompetencie v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately. Samosprávy si služby potrebné v sociálnej oblasti plánujú prostredníctvom komunitného plánu sociálnych služieb. Komunitný plán obvykle obsahuje mapovanie potrieb, plán toho, aké služby a v akom rozsahu chce samospráva poskytovať a aké zdroje na to potrebuje.

V dotazníkovom prieskume ani jedna z oslovených samospráv zatiaľ nepomenovala obyvateľov-cudzincov ako jednu z cieľových skupín svojho komunitného plánu sociálnych služieb (pozri časť 2.3 Tvorba politik...). Ako sme už uviedli v predchádzajúcej časti, samosprávy väčšinou cudzincov vnímajú ako súčasť celkovej verejnosti. Niektoré zase uviedli, že cudzincov sa koncepčné dokumenty mesta ani netýkajú.

Čo sa týka sociálnych služieb, ich poskytovanie je legislatívne upravené najmä zákonom č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách a zákonom č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení, podrobnejšie pravidlá si samosprávy upravujú vo svojich všeobecno-záväzných nariadeniach (VZN). Do poskytovania sociálnych služieb cudzincom vstupuje navyše aj otázka, či majú samosprávy vedomosť o tom, že cudzinec môže požiadať o poskytnutie určitej sociálnej služby bez ohľadu na to, či má v meste trvalý alebo prechodný pobyt.

V dotazníkovom prieskume sme sa samospráv pýtali, či sú rozličné druhy sociálnych služieb dostupné pre cudzincov, resp. či ich samosprávy vôbec poskytujú. Tieto sociálne služby nemuseli poskytovať samosprávy samy, pýtali sme sa na celkovú dostupnosť daných služieb v meste, mohli ich teda poskytovať aj iné subjekty. Ak tieto služby boli dostupné, zaujímalo nás, či ich využívajú aj cudzinci.

Ako vyplýva z tabuľky č. 5, **ak je nejaký druh sociálnej služby v meste dostupný, potom je výrazne častejšie dostupný pre cudzincov s trvalým pobytom a menej pre cudzincov s prechodným pobytom.** Ide najmä o opatrovateľskú službu – 49,1% samospráv uviedlo, že je dostupná pre cudzincov s trvalým pobytom (TP) a 23,6% uviedlo dostupnosť pre cudzincov s TP, aj prechodným pobytom (PP). Poskytované sú tiež jednorazové finančné dávky, ktoré sú dostupné v prípade 60% samospráv len pre

cudzincov s TP a v 10,9% pre cudzincov s TP aj PP. Odľahčovacia služba je dostupná pre cudzincov s TP v 36,5% miest a pre cudzincov s TP a PP v 14,5% miest.

Dostupnosť sociálnych služieb výrazne ovplyvňuje fakt, že niektoré sociálne služby nie sú v oslovených mestách vôbec poskytované, hoci sme do výskumu zaradili väčšie (okresné) mestá. Ide najmä o ošetrovateľskú službu, chránenú dielňu, centrum včasnej intervencie a komunitné centrum.

Ak sa bližšie pozrieme na to, či samosprávy majú vedomosť o tom, či cudzinci dostupné sociálne služby využívajú, potom zapojené samosprávy vo väčšine uviedli, že cudzinci dostupné sociálne služby nevyužívajú. Zo všetkých zapojených samospráv len 10 uviedlo, že cudzinci využívajú jednorazové sociálne dávky, 4 uviedli, že využívajú opatrovateľskú službu, podľa 3 samospráv cudzinci využívajú iné sociálne služby, ktoré sú v meste poskytované. Jedna zapojená samospráva uviedla, že cudzinci využívajú materské centrum.

Tabuľka č. 5 – Dostupnosť služieb v sociálnej oblasti pre cudzincov v okresných mestách

Druh sociálnej služby	Dostupnosť pre cudzincov	Údaje (počty a percentá)	Využívanie sociálnej služby cudzincami	Údaje sa týkajú samospráv, kde sú sociálne služby dostupné
Opatrovateľská služba	Len pre cudzincov s TP	27 (49.1%)	Cudzinci využívajú	4
	Pre cudzincov s TP, aj PP	13 (23.6%)	Cudzinci nevyužívajú	27
	Služba nie je dostupná vôbec	8 (14.5%)	Nevedeli	8
	Neuviedli odpoveď	7 (12.7%)	Neuviedli odpoveď	2
Ošetrovateľská služba	Len pre cudzincov s TP	7 (12.7%)	Cudzinci využívajú	0
	Pre cudzincov s TP, aj PP	7 (12.7%)	Cudzinci nevyužívajú	6
	Služba nie je dostupná vôbec	26 (45.5%)	Nevedeli	9
	Neuviedli odpoveď	16 (29.1%)	Neuviedli odpoveď	1
Denný stacionár	Len pre cudzincov s TP	18 (32.7%)	Cudzinci využívajú	0
	Pre cudzincov s TP, aj PP	5 (9.1%)	Cudzinci nevyužívajú	12
	Služba nie je dostupná vôbec	21 (38.2%)	Nevedeli	11
	Neuviedli odpoveď	11 (20.0%)	Neuviedli odpoveď	1
Jednorazové finančné dávky	Len pre cudzincov s TP	33 (60.0%)	Cudzinci využívajú	10
	Pre cudzincov s TP, aj PP	6 (10.9%)	Cudzinci nevyužívajú	21
	Služba nie je dostupná vôbec	6 (10.9%)	Nevedeli	7
	Neuviedli odpoveď	10 (18.2%)	Neuviedli odpoveď	2
Odľahčovacia služba	Len pre cudzincov s TP	20 (36.4%)	Cudzinci využívajú	0
	Pre cudzincov s TP, aj PP	8 (14.5%)	Cudzinci nevyužívajú	20
	Služba nie je dostupná vôbec	17 (30.9%)	Nevedeli	8
	Neuviedli odpoveď	10 (18.2%)	Neuviedli odpoveď	1
Chránená dielňa	Len pre cudzincov s TP	7 (12.7%)	Cudzinci využívajú	0
	Pre cudzincov s TP, aj PP	6 (10.9%)	Cudzinci nevyužívajú	6
	Služba nie je dostupná vôbec	24 (43.6%)	Nevedeli	9
	Neuviedli odpoveď	18 (32.7%)	Neuviedli odpoveď	1
Materské centrum	Len pre cudzincov s TP	6 (10.9%)	Cudzinci využívajú	1
	Pre cudzincov s TP, aj PP	11 (20.0%)	Cudzinci nevyužívajú	3
	Služba nie je dostupná vôbec	20 (36.4%)	Nevedeli	16
	Neuviedli odpoveď	18 (32.7%)	Neuviedli odpoveď	1
Centrum včasnej intervencie	Len pre cudzincov s TP	7 (12.7%)	Cudzinci využívajú	0
	Pre cudzincov s TP, aj PP	6 (10.9%)	Cudzinci nevyužívajú	5
	Služba nie je dostupná vôbec	27 (49.1%)	Nevedeli	9
	Neuviedli odpoveď	15 (27.3%)	Neuviedli odpoveď	0

Komunitné centrum	Len pre cudzincov s TP	9 (16.4%)	Cudzinci využívajú	0
	Pre cudzincov s TP, aj PP	7 (12.7%)	Cudzinci nevyužívajú	9
	Služba nie je dostupná vôbec	22 (40.0%)	Nevedeli	7
	Neuviedli odpoveď	17 (30.9%)	Neuviedli odpoveď	0
Iné	Len pre cudzincov s TP	4 (7.3%)	Cudzinci využívajú	3
	Pre cudzincov s TP, aj PP	3 (5.5%)	Cudzinci nevyužívajú	4
	Služba nie je dostupná vôbec	12 (21.8%)	Nevedeli	0
	Neuviedli odpoveď	36 (65.5%)	Neuviedli odpoveď	0

N=55

Čo sa týka skúseností rôznych aktérov na lokálnej úrovni s poskytovaním sociálnych služieb cudzincom, situácia je komplikovaná z rôznych dôvodov.

Dôležitým faktorom je celková **nedostupnosť sociálnych služieb** alebo ich poddimenzovanosť a nízka ponuka v porovnaní s dopytom. To spôsobuje, že samosprávy sa snažia limitovať skupinu ľudí, ktorí majú oprávnenie o sociálnu službu požiadať (predstavitel'/ka miestnej samosprávy).

Na strane samosprávy prevláda názor, že sociálne služby majú byť poskytované **len cudzincom s trvalým pobytom**, čo je do istej miery spôsobené neznalosťou legislatívy, keďže sa s prípadmi cudzincov, ktorí majú záujem o sociálnu službu stretávajú zatiaľ pomerne zriedka. Samosprávy tiež často argumentujú, že majú príjmy len na základe počtu obyvateľov s trvalým pobytom, a preto sa bránia poskytovať služby obyvateľom, ktorí majú len prechodný pobyt. Ako však uviedla respondentka z MVO, ktorá pracuje s cudzincami, nárok na sociálnu službu má podľa platnej legislatívy každý cudzinec, nielen ten, ktorý má trvalý pobyt.

„Nárok na sociálne služby má v zásade každý. Cudzinci, ktorí tam chýbajú, sú takí s tolerovaným pobytom. Je ich ale veľmi málo. Obce to ale vnímajú, že obyvatelia sú tí, čo majú trvalý pobyt. Ale nemôže si mesto povedať, že cudzincovi s prechodným pobytom služby neposkytne. S mestami sme na tomto probléme pracovali. Nie je to plus, ale vyplýva to zo zákona o sociálnych službách. Cudzinci sa nedozvedia o službách, ak nevedia jazyk.“ (predstavitel'/ka MVO)

Ďalším častým argumentom zo strany samospráv je, že **nezaznamenali požiadavku zo strany cudzincov** na využívanie sociálnych služieb. To však môže byť do určitej miery dané tým, že cudzinci ani nevedia o tom, že by mohli o nejakú formu pomoci požiadať. Niektoré samosprávy naopak potvrdzujú, že sa stretávajú aj s cudzincami, ktorí sa ocitli v krízovej situácii a potrebujú nejakú formu pomoci.

„Objavujú sa prípady, kedy cudzinci, buď jednotlivci, alebo celé rodiny, potrebujú sociálnu službu, alebo sú v hmotnej núdzi. Mám skúsenosť, že je veľmi ťažké odkomunikovať cudzincovi/cudzincom, aké podmienky treba splniť pre poskytnutie sociálnej služby. Aj v tejto oblasti by bolo veľmi potrebné, keby mala samospráva kultúrneho mediátora.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

„Cudzinec v krízovej situácii môže byť tak zaťažovaný celou svojou situáciou, nevie sa zorientovať, tak sa potom trápí, nevie, že mu môže mestská časť sprostredkovať nejakú pomoc, službu.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Ako uviedli niektorí respondenti, **niektoré druhy sociálnych služieb úplne chýbajú**, najmä vyhľadávacia služba alebo služba krízovej intervencie. Takéto služby by pritom pomohli identifikovať ľudí, ktorí sú v krízovej situácii, a vedeli by na ich situáciu aj reagovať. Pre lepšiu integráciu cudzincov by bola potrebné tiež práca s ich komunitami (pozri viac v časti 3.5 Ďalšie služby...).

„Ak hranice prekročí matka s dieťaťom, ktorá potrebuje okamžitú pomoc, tak ja jej pomôcť neviem. Chýba nám zariadenie, ktoré by toto riešilo, kde by mohli byť, kým sa tu stabilizujú, nájdú si prácu. Ale kým sa to stane, to je pre nich veľmi komplikovaná a ťažká situácia. To by mal riešiť štát alebo mimovládka, ktoré by mali túto službu pre týchto ľudí, mali by zariadenie a vedeli by to robiť.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Čo sa týka plánovania sociálnych služieb, respondenti zo samosprávy tiež spomenuli, že im **chýba metodické vedenie** a metodiky pre vypracovanie komunitného plánu sociálnych služieb. Očakávali by väčšiu metodickú podporu zo strany ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny (predstavitel'/ka miestnej samosprávy). Na rozdiel od dotazníkového prieskumu, kedy zapojené samosprávy deklarovali, že zatiaľ v ich prípade neboli cudzinci pomenovaní ako cieľová skupina komunitného plánu sociálnych služieb, v kvalitatívnej časti výskumu sa ukázalo, že v Bratislave, pravdepodobne vzhľadom na počet a podiel cudzincov, už nastala potreba zdefinovať cudzincov (alebo aspoň určitú podskupinu cudzincov) ako cieľovú skupinu sociálnych služieb (viď časť 2.3 Tvorba politik...).

Respondenti zo samosprávy majú celkovo pocit, že **samosprávy nie sú pripravené riešiť tému cudzincov v sociálnych službách**, pretože sú zahltené množstvom kompetencií, ktoré samospráva v tejto oblasti má. Ak aj plánovali v oblasti poskytovania sociálnych služieb pre cudzincov nejaké rozvojové aktivity, zastavila ich súčasná pandémia koronavírusu, pretože sa museli sústrediť na aktivity spojené s pandemiou v čase, kedy im zároveň klesli príjmy. Cudzinci navyše nie sú ani pomenovaní ako jedna z cieľových skupín sociálnych služieb, následkom čoho sú prehladaní ako ich potenciálni prijímatelia.

„Určite chýba pripravenosť na túto cieľovú skupinu. Nielen v zmysle zručností, že sociálni pracovníci by mali mať určité zručnosti pracovať s touto cieľovou skupinou, ale aj pripravenosť na úrovni koncepcných dokumentov, ktoré by pomenovali túto cieľovú skupinu ako takú, ktorá sa tiež môže ocitnúť ako prijímateľ nejakej sociálnej služby. Bolo by potrebné mať nastavený manažment, financovanie, metodiky pre poskytovateľov služieb a potom je tam aj rovina nejakých interkultúrnych zručností, mediácie. Mám pocit, že tá téma cudzincov v sociálnych službách je zatiaľ ignorovaná, ktovie, či tí ľudia, vôbec vedia, že majú na niečo nárok.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Respondenti z prostredia samosprávy uviedli viaceré príklady, ktoré by pomohli zlepšiť situáciu v oblasti poskytovania sociálnych služieb. Na jednej strane by bolo potrebné zlepšiť komunikáciu medzi samosprávou a cudzincami. Nielen tým, že by boli **informácie preložené do iných jazykov**, ale aj tým, že by boli **zjednodušené a podané prístupným spôsobom**. Pričom pri komunikácii s cudzincami treba prihliadať na to, že nemajú podrobnú vedomosť o tom, aké kompetencie majú rozličné úrady na Slovensku, neorientujú sa v tejto oblasti tak dobre ako domáci, navyše sú tu vždy **kultúrne rozdiely**, ktoré komunikáciu sťažujú. Samosprávam by pomohlo zlepšiť komunikáciu a osobný kontakt s cudzincami, keby mohol v rámci ich štruktúry pôsobiť **kultúrny mediátor**, avšak momentálne takáto pozícia nie je v rámci sociálnej práce a sociálneho poradenstva zadaná. Ako príklad dobrej praxe tiež uviedli **prácu s komunitami cudzincov**, ako funguje napríklad v Brne, kde sú kultúrni mediátori zamestnaní samosprávou, sprostredkujú informácie od samosprávy smerom k cudzincom a opačným smerom zbierajú podnety a informácie o ich potrebách a posúvajú ich samospráve (pozri tiež časť 8.1 Zmeny potrebné...).

3.2 Služby v oblasti zamestnanosti

Hoci samosprávy nemajú kompetencie v oblasti zamestnanosti a integrácie cudzincov na trh práce, vo výskume (najmä v jeho kvalitatívnej časti) sme sa zamerali aj na to, aká je situácia v oblasti

zamestnávania cudzincov, ktorí aktéri sú najviac aktívni a nápomocní v integrácii zamestnancov – cudzincov, aké služby poskytujú a čo naopak v tejto oblasti v súčasnosti chýba.

Samosprávy oslovené v dotazníkovom prieskume sa mali vyjadriť k **dostupnosti rekvalifikačných kurzov a ďalšieho vzdelávania pre cudzincov**. Vo svojich odpovediach uviedli, že rekvalifikačné kurzy sú dostupné v 7,3% mestách len pre cudzincov s TP, v prípade 14,5% miest aj pre cudzincov s PP. V prípade samospráv, kde rekvalifikačné kurzy pre cudzincov dostupné sú, 5 samospráv uviedlo, že cudzinci tieto služby aj využívajú. Keďže rekvalifikačné kurzy sú podľa legislatívy dostupné len ľuďom, ktorí sú evidovaní ako uchádzači o zamestnanie úradmi práce, vykazujú tieto údaje značnú miery nespoľahlivosti, keďže evidencia na úrade práce sa v praxi týka len veľmi malého okruhu cudzincov.

Čo sa týka možnosti **doplniť si vzdelanie**, táto možnosť je pre cudzincov z pohľadu samospráv o čosi menej dostupná než rekvalifikačné kurzy. 5,5% samospráv uviedlo, že doplnenie vzdelania je možné pre cudzincov s trvalým pobytom, 12,7% uviedlo, že aj pre cudzincov s trvalým pobytom, aj pre tých, ktorí majú prechodný pobyt. Len dve samosprávy, ktoré uviedli, že táto možnosť je pre cudzincov dostupná, zároveň označili možnosť, že ju cudzinci aj využívajú.

Tabuľka č. 6 – Dostupnosť služieb v oblasti zamestnanosti pre cudzincov v okresných mestách

Vybrané služby v oblasti zamestnanosti	Dostupnosť pre cudzincov	Údaje (počty a percentá)	Využívanie služieb v oblasti zamestnanosti cudzincami	Počet samospráv, ktoré sa vyjadrili k tomu, či cudzinci služby využívajú
Rekvalifikačné kurzy	Len pre cudzincov s TP	4 (7.3%)	Cudzinci využívajú	5
	Pre cudzincov s TP, aj PP	8 (14.5%)	Cudzinci nevyužívajú	1
	Služba nie je dostupná vôbec	20 (36.4%)	Nevedeli	6
	Neuviedli odpoveď	23 (41.8%)	Neuviedli odpoveď	12
Dopĺňanie vzdelania	Len pre cudzincov s TP	3 (5.5%)	Cudzinci využívajú	2
	Pre cudzincov s TP, aj PP	7 (12.7%)	Cudzinci nevyužívajú	1
	Služba nie je dostupná vôbec	22 (40.0%)	Nevedeli	7
	Neuviedli odpoveď	23 (41.8%)	Neuviedli odpoveď	10

N=55

Čo sa týka miery zapojenia rôznych aktérov do procesu integrácie cudzincov na trhu práce, treba povedať, že **do veľkej miery sú to najmä zamestnávateľia**, od ktorých závisí, či má zamestnanec - cudzinec podporu a pomoc v procese integrácie. Sú to práve zamestnávateľia, ktorí často riešia proces získania povolenia na zamestnanie, a teda aj pobyt (v prípade cudzincov z tretích krajín), komunikujú s úradmi práce, často riešia aj bývanie svojich zamestnancov a ďalšie aspekty ich života, ktoré nesúvisia nevyhnutne so zapojením do pracovného procesu.

„(Zamestnávateľ robí)..... takú adaptáciu na Slovensko, určite áno. Že ako funguje zdravotná poisťovňa, akým spôsobom robiť nahlášky, aké majú práva, nároky. Ak si niekto doniesol rodinu, ako ich do školy a do škôlky prihlásiť a iné veci. Je to trošku rôzne, ako to funguje u nás a na Slovensku a musím to všetko vysvetliť. (.....) Beriem ich za ruku a idem s nimi – idem do škôlky, idem k zubárovi, idem na všeobecnú, idem na daňový úrad, všetko to vysvetlím, čo musia robiť a prečo musia robiť.“ (zamestnávateľ)

Aj ostatní aktéri (samosprávy, úrady práce, oddelenia cudzineckej polície) očakávali, že by to mali byť najmä zamestnávateľia, ktorí budú aktívni v integrácii svojich zamestnancov.

„Úloha samosprávy sa možno odvíja od toho, kto je ten prvý človek, s ktorým prichádza cudzinec do kontaktu na Slovensku. V prípade zamestnaných cudzincov to je firma, zamestnávateľ, takže firma nejakým spôsobom nastavuje ich vnímanie sveta, to ako vnímajú Slovensko.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Z pohľadu zamestnávateľov je **zamestnávanie cudzincov pomerne nákladné a náročné** na procesy, zdroje a čas. Proces získania povolenia na zamestnanie pre cudzinca z tretej krajiny a následne povolenia na pobyt za účelom zamestnania je z pohľadu zamestnávateľov veľmi zdĺhavý, trvá niekoľko týždňov, niekedy mesiacov, kým sa im podarí cudzinca zamestnať. Úrad práce musí preskúmať, či na trhu práce nie je vhodný iný uchádzač spomedzi občanov SR. V súčasnosti situáciu komplikuje nárast nezamestnanosti a boli zredukované tzv. nedostatkové profesie, v ktorých bolo jednoduchšie cudzinca zamestnať. Keďže je tento proces pre zamestnávateľov výrazne komplikovaný, musia vytvoriť pracovné pozície (zvyčajne na oddelení ľudských zdrojov), ktoré zamestnávanie cudzincov riešia, alebo si musia najat' pomoc z externého prostredia (rôzne pracovné agentúry alebo právne kancelárie, ktoré sa tejto oblasti venujú).

Úrady práce majú presne stanovené svoje kompetencie, pri udeľovaní povolení na zamestnanie musia dodržiavať platnú legislatívu. To by im však nemalo brániť poskytovať svoje služby samotným cudzincom alebo ich zamestnávateľom efektívne. Z pohľadu úradov práce je často celý proces sťažený tým, že cudzinci alebo ich zamestnávatelia nemajú všetky potrebné informácie, nepredložia všetky potrebné doklady, čím sa celý proces získania povolenia predlžuje. Dostupnosť informácií je však z pohľadu zamestnávateľov slabá, pretože úrady práce poskytujú informácie len v úradnom, teda slovenskom, jazyku. Podľa úradov práce by bolo potrebné systémové riešenie, aby mohli komunikovať v inom jazyku – napríklad tým, že zabezpečia tlmočníkov. V praxi sa však pracovníci úradov práce snažia s cudzincami dohovoriť, v prípade niektorých cudzincov je to ľahšie (Srbi, Rusi a pod.), v prípade iných je to výrazne komplikované, snažia sa používať napríklad Google translator. Väčšinou si však musia títo cudzinci so sebou priviesť tlmočníka alebo sa spoľahnúť na pomoc zamestnávateľa.

„Veľa cudzincov nehovorí ani po anglicky ani iným jazykom. A zároveň ani na úrade nie je veľa ľudí, ktorí by hovorili po anglicky. Ako tak sa dorozumieme s Ukrajincami a Srbmi. Ak sa nedá inak, používame Google translator. Tlmočníci by nám veľmi pomohli, ale úrad práce to nemá ako riešiť, lebo nemá právnu subjektivitu. Muselo by to riešiť ústredie práce, ale zatiaľ neviem o tom, že by sa o tom vôbec uvažovalo. Najčastejšie cudzinci riešia, že proces schvaľovania trvá dlho. Niekedy sa stane, že nemajú dostatočné informácie napr. o zdravotnom poistení alebo daniach, tak to im vždy dohľadám počas stretnutia, s tým problém nie je.“ (predstavitel'/ka úradu práce)

Jeden z respondentov z úradu práce uviedol, že sa snažia informácie sprostredkovať väčším zamestnávateľom prostredníctvom stretnutia, ktoré je organizované na úrovni okresov spravidla raz za rok (tzv. *Raňajky so zamestnávateľmi*). Toto podujatie však nie je vo všetkých okresoch organizované rovnako často a v rovnakom formáte, ako uviedli iní respondenti. Môžu tu byť teda výrazné regionálne odlišnosti. Na tieto stretnutia býva prizvaná aj cudzinecká polícia, prípadne iné inštitúcie ako napríklad sociálna poisťovňa. Niektorí respondenti - zamestnávatelia hovorili, že sa k potrebným informáciám dostanú prostredníctvom dobrých vzťahov, ktoré majú s pracovníkmi úradov práce, môžu im kedykoľvek zavolať a pýtať si informácie. Avšak cudzinci, ktorých nezastrešuje zamestnávateľ, to majú v komunikácii s úradom práce výrazne náročnejšie.

„Naučila som sa na školeniach praktické veci ohľadom zamestnávania cudzincov. Mám nadštandardné vzťahy s úradom práce a s konkrétnou pracovníčkou, a keď neviem niečo, tak jej volám s otázkami, ako má skĺbiť štúdium alebo iné veci, to sú také maličkosti, ale od nich závisí, či oni tu ostanú alebo nie. Zišli by sa aj iné semináre a školenia, veľa toho na internete nie je, ale takéto tie ľudské veci, to fakt, len keď niekomu zavolám, či nevie poradiť, alebo či ho tam nemôžem poslať rovno.“ (zamestnávateľ)

Čo sa týka zamestnávania cudzincov, respondenti z úradov práce potvrdili, že súčasná pandémia spomalila ich zamestnávanie a v niektorých prípadoch cudzinci stratili zamestnanie medzi prvými. Respondenti z úradov práce uvádzali, že ich cudzinci kontaktujú, dopytujú sa a hľadajú si nové zamestnanie. Čo sa týka iných možností, ako napríklad rekvalifikačné kurzy a podobne, tie sú pre cudzincov dostupné len vtedy, ak sú v evidencii úradu práce. Týchto prípadov je však medzi cudzincami (najmä tými z tretích krajín) veľmi málo.

„Čo sa deje, keď cudzinci stratia zamestnanie? Väčšinou je to tak, že musia odísť domov, môže sa im predĺžiť povolenie na dva roky, ale ak príde o prácu a nenájde si nového zamestnávateľa, tak musí odísť. V prípade manažérov, odborných profesií sa dá povolenie predĺžiť. Všimli sme si, že cudzinci si v prípade straty zamestnania hľadajú zamestnanie nové, chodí nám veľa oznámení o zmene zamestnávateľa, resp. firmy si ich medzi sebou posúvajú, alebo robia pre agentúry, ak má agentúra spoluprácu s piatimi firmami, tak toho cudzinca vie posunúť do inej firmy.“ (predstavitel'/ka úradu práce)

Z praktického hľadiska by bolo prínosné, keby existovala výraznejšia **výmena informácií medzi zamestnávateľmi**, pretože ak v prípade jednej firmy príde k prepúšťaniu pracovníkov, iný zamestnávateľ by mohol mať záujem týchto ľudí zamestnať a bolo by pre neho jednoduchšie nahlásiť len zmenu zamestnávateľa, než hľadať nových celkom nových pracovníkov v zahraničí (zamestnávateľ). **Z pohľadu zamestnávateľov by pomohlo**, keby sa na jednej strane proces zamestnávania cudzincov urýchlil. Momentálne je komplikovaný nielen kvôli legislatívou daným pravidlám a lehotám, ale aj preto, že nie vždy dostanú jasnú inštrukciu, čo všetko treba splniť, aby cudzinca mohli zamestnať. Legislatíva a jej uplatňovanie v praxi je nejasná (zamestnávateľ).

Zároveň, keďže pred pandémiou koronavírusu počet zamestnaných cudzincov narastal a je predpoklad, že aj po jej skončení dôjde k opätovnému nárastu, by pomohlo, keby boli **rôzne informácie sústredené na jednom mieste**, kde by cudzinci aj zamestnávateľa našli balík informácií a inštrukcií, čo všetko je potrebné na to, aby sa cudzinec na Slovensku zamestnal. V súčasnosti je to tak, že tieto informácie sú na rôznych miestach a inštitúciách, s ktorými zamestnávateľa a cudzinci musia komunikovať, čo ich výrazne zaťažuje (zamestnávateľ).

Respondenti sa nestretli s tým, že by sa niekto cielenejšie venoval **ochrane práv zamestnancov - cudzincov**. Na Slovensku sa pritom vyskytujú prípady zneužívania zamestnaných cudzincov napríklad tak, že zamestnávateľ im povie, že papiere majú v poriadku a nechá ich pracovať, hoci tomu tak nie je, čo následne musí riešiť oddelenie cudzineckej polície v spolupráci s inšpektorátom práce (predstavitel'/ka cudzineckej polície). Zatiaľ to však nie je téma, ktorou by sa zaoberali napríklad odbory (predstavitel'/ka úradu práce). Cudzinci - zamestnanci sú vzhľadom na svoj pobytový status a jazykovú bariéru často v zraniteľnom postavení, ktoré môže viesť k výraznejšiemu zneužívaniu zo strany zamestnávateľov, než je to v prípade domácej populácie.

Niektorí zamestnávateľa tiež uviedli, že okrem riešenia zamestnávania cudzincov s rôznymi inštitúciami a komunikácie medzi nimi a zamestnávateľom, je potrebné prihliadať aj na to, že **firma by mala riešiť zamestnávanie cudzincov aj smerom dovnútra**. Znamená to, že by mala pripraviť prostredie firmy, aby bolo otvorené rozmanitosti, komunikácii v iných jazykoch, a tiež by mala nastaviť svoje procesy a kultúru tak, aby dokázala cudzincov začleniť. Mala by prihliadať aj na to, že zamestnanci - cudzinci majú najmä zo začiatku špecifické potreby, a tými sú hlavne osvojenie jazyka a kultúrna integrácia.

„...cudzinci sa ale potrebujú zorientovať u nás viac, napríklad len v tom, že kam ísť večer, či je to tu bezpečné, či sú tu nejaké lokality, ktorým sa radšej vyhnúť a ďalšie často kultúrne dané veci. Tiež uvažujem, že ak je ten človek napríklad celkom iného náboženského vyznania, tak musí dosť pociťovať tie rozdiely alebo mnohé otázky nad životom na Slovensku. Je veľa takých situácií, ktoré treba cudzincom priblížiť, dať im určitý vhlad.“ (zamestnávateľ)

„Ak chce firma zamestnávať cudzincov, musí mať dovnútra vybudovanú kultúru, postupy, komunikáciu tak, aby to bolo možné. Myslím si, že veľké firmy to takto majú, sú nadnárodné, otvorené.“ (zamestnávateľ)

Úlohu samosprávy v tejto oblasti videli respondenti najmä v poskytovaní informácií, resp. **v sústreďovaní existujúcich informácií a ich sprístupňovaní** najmä prichádzajúcim cudzincom.

3.3 Služby v oblasti bývania

Samosprávy majú dôležité kompetencie aj v oblasti bývania. Na jednej strane manažujú mestský a územný rozvoj, na druhej strane spravujú určitý bytový fond a určujú pravidlá jeho využívania. Keďže bývanie je dôležitým aspektom integrácie cudzincov a často aj podmienkou udelenia pobytu, pýtali sme sa zapojených miest na dostupnosť niektorých služieb súvisiacich s bývaním a na to, či sú tieto možnosti cudzincom dostupné a aj využívané.

Ako vyplýva z tabuľky č. 7, mestské nájomné byty a mestské sociálne byty sú dostupné najmä cudzincom s trvalým pobytom, avšak v prípade 21,8% samospráv sú mestské nájomné byty dostupné aj cudzincom s prechodným pobytom. Mestské sociálne byty sú dostupné aj pre cudzincov s prechodným pobytom len v 5 mestách (9,1%). Čo sa týka využívania mestských nájomných bytov cudzincami, 14 samospráv uviedlo, že ich cudzinci využívajú, v prípade mestských sociálnych bytov túto odpoveď uviedlo 9 samospráv. Z ostatných služieb v oblasti bývania cudzinci využívajú len iné služby v oblasti bývania, túto odpoveď však uviedli len dve samosprávy.

Výrazne menej je pre cudzincov dostupné krízové bývanie - 12,7% samospráv uviedlo, že je dostupné pre cudzincov s TP, 16,4% samospráv uviedlo, že je dostupné okrem cudzincov s TP aj pre cudzincov s PP. Ak takáto služba v meste dostupná je, objavujú sa aj prípady, kedy je využívaná cudzincami (túto možnosť uviedlo 5 samospráv). Dve mestá, ktoré sa zapojili do dotazníkového prieskumu uviedli, že iná služba v oblasti bývania, ktorá je v meste poskytovaná, je využívaná aj cudzincami.

Tabuľka č.7 – Dostupnosť služieb v oblasti bývania pre cudzincov v okresných mestách

Druh služby v oblasti bývania	Dostupnosť pre cudzincov	Údaje (počty a percentá)	Využívanie služieb v oblasti bývania cudzincami	Počet samospráv, ktoré sa vyjadrili k tomu, či cudzinci danú službu využívajú
Mestské nájomné byty	Len pre cudzincov s TP	17 (30.9%)	Cudzinci využívajú	14
	Pre cudzincov s TP, aj PP	12 (21.8%)	Cudzinci nevyužívajú	8
	Služba nie je dostupná vôbec	14 (25.5%)	Nevedli	7
	Neuviedli odpoveď	12 (21.8%)	Neuviedli odpoveď	0
Mestské sociálne byty	Len pre cudzincov s TP	16 (29.1%)	Cudzinci využívajú	9
	Pre cudzincov s TP, aj PP	5 (9.1%)	Cudzinci nevyužívajú	8
	Služba nie je dostupná vôbec	22 (40.0%)	Nevedeli	4
	Neuviedli odpoveď	12 (21.8%)	Neuviedli odpoveď	0
Krízové bývanie	Len pre cudzincov s TP	7 (12.7%)	Cudzinci využívajú	5
	Pre cudzincov s TP, aj PP	9 (16.4%)	Cudzinci nevyužívajú	10
	Služba nie je dostupná vôbec	25 (45.5%)	Nevedeli	3
	Neuviedli odpoveď	14 (25.5%)	Neuviedli odpoveď	0

Príspevky na bývanie	Len pre cudzincov s TP	6 (10.9%)	Cudzinci využívajú	1
	Pre cudzincov s TP, aj PP	3 (5.5%)	Cudzinci nevyužívajú	3
	Služba nie je dostupná vôbec	28 (50.9%)	Nevedeli	7
	Neuviedli odpoveď	18 (32.7%)	Neuviedli odpoveď	0
Iné služby	Len pre cudzincov s TP	1 (1.8%)	Cudzinci využívajú	2
	Pre cudzincov s TP, aj PP	1 (1.8%)	Cudzinci nevyužívajú	1
	Služba nie je dostupná vôbec	10 (18.2%)	Nevedeli	0
	Neuviedli odpoveď	43 (78.2%)	Neuviedli odpoveď	0

N=55

Čo sa týka bývania, respondenti kvalitatívnych rozhovorov uviedli, že cudzinci sa potýkajú s viacerými problémami. Pomerne častá je **neochota majiteľov nehnuteľností prenajímať bývanie cudzincom**, čo vyplýva jednak z toho, že cudzinci si potrebujú na danom mieste nahlásiť trvalý pobyt a majitelia sa často obávajú, že táto skutočnosť im bude komplikovať situáciu. Ich obavy môžu vyplývať aj z negatívnych skúseností alebo predsudkov voči cudzincom. Respondenti nášho výskumu tiež uviedli, že ceny nájmu nie sú pre cudzincov a domácich rovnaké, cudzinci platia často vyššie nájomy.

„Niekedy ich chcú makléri ‘vyrobiť’. Napríklad makléri nehovoria po anglicky a potom im dajú zmluvu a majú ju v slovenčine podpísať a niekedy sú neprofesionálni a nerobia to s dobrou vôľou, v tomto sú možno ľahké terče cudzinci, aj keď sa riešia nejaké problémy, aj tá jazyková bariéra je strašná. Mali sme aj situáciu, kedy sa majiteľ bytu vyhrážal, aby cudzinec zaplatil nejaký poplatok navyše, neoprávnený, a potom ho vraj nedá deportovať.“ (zamestnávateľ)

Niektorí respondenti tiež navrhli, že by bolo potrebné **viac zdieľať informácie** o tom, prečo si cudzinci musia v podnájdoch nahlásiť trvalý pobyt a že táto skutočnosť majiteľa nehnuteľnosti nijako neohrozuje a v prípade cudzinca nezakladá žiadne právne nároky k danej nehnuteľnosti.

Relatívne novým fenoménom sú rôzne **ubytovacie zariadenia a ubytovne pre cudzincov**. Niektoré mestá takúto formu bývania nepociťujú ako problém a nezaznamenali v súvislosti s ubytovňami žiadne problémy, ktoré by museli riešiť. Inde však výstavba a existencia ubytovní vyvstala ako téma, ktorou je potrebné sa na úrovni mesta zaoberať. Niektorí zamestnávateľia preferujú, aby boli ich zamestnanci – cudzinci ubytovaní na ubytovniach, ktoré sú od centra mesta vzdialené a do určitej miery izolované, vnímajú to ako menej problémové riešenie, ako keby boli ubytovaní bližšie k centru mesta, alebo k rezidenčným štvrtiam. Naopak predstavitelia vzdelávacích inštitúcií hodnotili pozitívne, ak sú domáci a zahraniční študenti ubytovaní spolu a nie oddelene.

„Je pre mňa dôležité, aby ľudia z cudziny bývali s ľuďmi zo Slovenska. Najprv bývali oddelene. Erasmus študentstvo býva inde. Potom možno ani nechceli byť s inými. Snažíme sa na internátoch hovoriť, aby ich pomiešali. Sú tam postupné kroky.“ (predstaviteľ/ka vzdelávacej inštitúcie)

Čo sa týka **mestských nájomných a mestských sociálnych bytov**, pravidlá pre ich prenajímanie si samosprávy určujú rôzne vo svojich VZN. Obvykle je možnosť požiadať o takúto formu bývania obmedzená na obyvateľov s trvalým pobytom, hoci sú mestá, kde aj obyvatelia s prechodným pobytom môžu požiadať o mestský (sociálny) byt, avšak je to skôr výnimka (závisí od toho, aké podmienky ustanovuje VZN). Dostupnosť mestských nájomných a mestských sociálnych bytov je však výrazne obmedzená ich nízkym počtom, čo spôsobuje, že žiadatelia na ne čakajú dlho. Navyše cudzinci, ktorí žiadajú o pobyt, musia predložiť doklad o tom, že majú kde bývať, takže možnosť požiadať o mestských nájomný alebo sociálny byt je pre nich dosť nereálna. Skôr sa v nejakej krízovej situácii obracajú na MVO, charitu, zamestnávateľa alebo si hľadajú bývanie rôzne po svojich linkách.

„Mesto má sociálne byty, ale je na ne dlhá čakačka. Sú tam nejaké priority. Tam by musela zasadať špeciálna komisia. Je to asi problém. Ponuka podnájmov je obrovská, ale informácia, že je to cudzinec

spôsobovala problémy. Tretie krajiny sú problém. Pár krát sa podarilo vybaviť podnájmy. Štát nakoniec musel kúpiť byty, aby vedel ľudí vo Zvolene ubytovať. Verím, že teraz sa generácia mení. Ľudia čo cestovali, už je to o niečom inom.“ (predstavitel'/ka MVO)

„Občania musia mať trvalý pobyt, cudzinci nemôžu dostať tú službu (bývanie). Cudzinci by nemali na to nárok podľa mňa. Momentálne je VZN platné a nie je požiadavka, aby sa doňho vstupovalo. Musela by tam byť vôľa 3/5 a to by vzbudilo nevôľu. Skôr si myslím, že treba tlačiť na legislatívu.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Pre zlepšenie bývania a s bývaním spojených služieb by niektorí respondenti kvalitatívneho výskumu (najmä zamestnávateľia) očakávali **výraznejšie zapojenie samosprávy**, najmä v prípadoch, kedy do mesta prichádza väčší investor a je predpoklad, že stúpne dopyt po rôznych formách bývania (zamestnávateľ). Očakávali by, že si **samosprávy zdefinujú svoj prístup**, teda či umožnia a budú podporovať bývanie novopríchodzích zamestnancov (z ktorých nemusia byť nevyhnutne všetci cudzinci) rozptýlene na rôznych miestach v meste, alebo či sa skôr prikláňajú k vzniku rezidenčnej štvrte, kde budú títo pracovníci bývať (zamestnávateľ). Zároveň by bolo potrebné, najmä v prípade ubytovní alebo podobných ubytovacích zariadení, ak sa od cudzincov vyžaduje rešpektovanie určitých pravidiel, aby **boli tieto pravidlá preložené do iných jazykov a sprístupnené cudzincom** tak, aby sa s nimi mohli oboznámiť.

3.4 Služby v oblasti vzdelávania

Téma vzdelávania je pre situáciu cudzincov veľmi dôležitá, najmä pre tých, ktorí prichádzajú na Slovensko aj s deťmi. Pre tie totiž platí povinná školská dochádzka rovnako ako pre občanov SR. Je preto dôležité vedieť, do akej miery majú deti cudzincov naplnené potreby v oblasti vzdelávania, nakoľko samosprávy a iní aktéri reflektujú ich špecifické potreby a prípadne, aký typ služieb im poskytujú.

V kvantitatívnom výskume nás zaujímalo, do akej miery majú deti cudzincov nárok navštevovať materské školy, jasle, centrá voľného času, či mať k dispozícii asistentov učiteľa, prípadne využívať iné služby spojené so vzdelávaním. Výskum ukázal, že samosprávy nemajú dostatok vedomostí o tom, nakoľko a za akých podmienok majú cudzinci na tieto služby nárok. Nasledujúca tabuľka ukazuje odpovede samospráv na tieto otázky (viď Tabuľka č. 8).

Tabuľka č. 8 - Typy vzdelávacích služieb dostupné pre cudzincov v okresných mestách (údaje v %)

Typ služby	Cudzinci s trvalým pobytom	Cudzinci s trvalým aj prechodným pobytom	Služba nie je dostupná	Neuviedli odpoveď/ne vedia
<i>Detské jasle</i>	14,5	23,6	29,1	32,7
<i>Materská škola</i>	20	43,6	12,7	23,6
<i>Jazyková škola</i>	10,9	20	38,2	30,9
<i>Asistenti učiteľa</i>	14,5	32,7	21,8	30,9
<i>Centrá voľného času</i>	14,5	41,8	18,2	25,5

N=55

Zaujímavým údajom je, že približne tretina oslovených samospráv sa vôbec nevyjadrila alebo nevedela uviesť, či sú uvedené služby pre deti cudzincov v meste dostupné. To poukazuje na dlhodobý problém,

že samosprávy nevedia presne, aké majú kompetencie vo vzťahu k deťom cudzincov a do akej miery im jednotlivé služby poskytujú.

Najdostupnejšie pre cudzincov sú materské školy a centrá voľného času, tie sú podľa približne 40% samospráv dostupné pre všetkých cudzincov, teda tých s trvalým aj prechodným pobytom. Asistenti učiteľa a detské jasle sú dostupné v tretine samospráv pre cudzincov s oboma pobytmi a v 14,5% samospráv pre cudzincov len s trvalým pobytom. Tu však treba poukázať na fakt, že asistenti učiteľa sú dostupní len pre deti s diagnostikovanými poruchami a nemôžu byť využívaní len z dôvodu, že deti neovládajú jazyk alebo pochádzajú z inej krajiny.

To, či sú jednotlivé služby v mestách dostupné, ešte nehovorí veľa o tom, nakoľko sú aj využívané. Preto sme sa zamerali aj na túto otázku a ukázalo sa, že v tejto téme panuje podobná nejasnosť ako v prípade dostupnosti služieb. Mestám teda chýba prehľad o tom, koľko detí cudzincov majú a v akej miere jednotlivé služby využívajú.

Tabuľka č. 9 - Miera využívania dostupných služieb vzdelávania cudzincami (údaje v %)

Typ služby	Cudzinci využívajú	Cudzinci nevyužívajú	Nevieme, či využívajú	Počet samospráv, ktoré na otázku odpovedali
<i>Detské jasle</i>	23,8	38,1	38,1	N=21
<i>Materská škola</i>	62,9	14,3	20	N=35
<i>Jazyková škola</i>	29,3	17,6	47,1	N=17
<i>Asistenti učiteľa</i>	23,7	34,6	42,3	N=26
<i>Centrá voľného času</i>	38,7	16,1	41,9	N=31

Ako vidno z uvedenej tabuľky č. 9, podľa respondentov vo výskume cudzinci najčastejšie využívajú materské školy (až 63%) a centrá voľného času (38,7%) (v mestách, kde sú tieto služby dostupné). Avšak z tejto informácie nevieme, do akej miery cudzinci tieto služby využívajú, v akom rozsahu a či ju využívajú pravidelne.

V prípade jazykových škôl (ktoré sa týkajú najmä dospelých cudzincov), asistentov učiteľa a centier voľného času približne 40% samospráv uviedlo, že nevedia, či ich cudzinci využívajú, čo poukazuje na spomínaný nedostatočný prehľad o situácii detí cudzincov v mestách.

V kvalitatívnom výskume sme sa zamerali viac na potreby a bariéry, ktorým deti cudzincov vo vzdelávaní čelia a ako na ne samosprávy reagujú. Môžeme ich rozdeliť na viaceré tematických okruhov:

Jazyková bariéra

Neovládanie slovenčiny cudzincami považujú za jednu z najväčších bariér mnohí aktéri, s ktorými sme vo výskume hovorili. V materských školách najčastejšie nastáva problém, ak učiteľky nehovoria žiadnym z cudzích jazykov a je preto veľmi problematické nadviazať efektívny kontakt a komunikáciu s deťmi, kým sa jazyk naučia. Deti v materských školách sa síce jazyk učia veľmi rýchlo, ale spočiatku to môže deťom spôsobovať adaptačné ťažkosti.

„Zaznamenali sme veľký problém v materskej škole, kedy nikto nevedel po anglicky a dieťa ani rodičia po slovensky. Bol tam veľký komunikačný šum“ (predstavitel/ka miestnej samosprávy)

Viacere samosprávy či iní aktéri v rozhovoroch uvádzali, že jazyková bariéra môže byť problémom aj na základných školách. Obvykle sa nevedeli vyjadriť, či školy využívajú kurzy slovenského jazyka

poskytované okresnými úradmi v sídle kraja, ale uvedomovali si, že táto potreba je veľmi výrazná a zastávajú názor, že by malo byť v kompetencii štátu (ministerstva školstva) zabezpečiť, aby sa deti naučili po slovensky čím skôr. Školy, s ktorými sme vo výskume hovorili buď o tejto možnosti (jazykové kurzy cez okresné úrady) nevedeli, alebo ju nevyužívali z dôvodu veľkej byrokratickej náročnosti.

„Ešte nedávno som ani nevedel o možnosti požiadať o príspevok na vzdelávanie týchto detí, lebo človeka len tak nenapadne takéto veci hľadať. Dozvedel som sa o tom tak, že prišla jedna pani učiteľka, že je takáto možnosť, riešili sme to, ale zatiaľ sme v tom nepokročili ďalej...v zákone sú rôzne možnosti, ale často sa nám do tých možností ani nechce ísť, lebo je to práca navyše, treba písať žiadosti, treba sa tomu aj venovať a veľa ľudí sa skôr vyhovori a rieši len to, čo je nevyhnutné.“ (predstaviteľ vzdelávacej inštitúcie)

Školy podľa viacerých respondentov nie sú pripravené na individuálny prístup k deťom a na riešenie jazykovej bariéry. Obvykle to riešia svojimi vlastnými zdrojmi (doučovanie prostredníctvom učiteliek slovenčiny), chýba však systémové riešenie tejto témy, napríklad metodické vedenie, spätná väzba alebo väčšia podpora zo strany ministerstva školstva.

Komunikácia medzi rôznymi aktérmi a koordinácia aktivít

Ďalšou dôležitou témou, ktorá je zároveň bariérou pre vzdelávanie detí cudzincov je nedostatočná komunikácia. Samosprávy ako zriaďovatelia škôl nemajú dostatočné informácie o deťoch cudzincov a zákonných možnostiach, nevenujú sa tejto téme. Školy si potom riešia situáciu „po svojej línii“ a nedochádza tak ku koordinácii aktivít.

„Vo všeobecnosti, sú riaditelia, ktorí problémy zľahčujú a takí, ktorí sa snažia robiť integračné programy, snažia sa upútať pozornosť detí, sú proaktívni. Sú teda vybrané aktivity na niektorých školách a sú školy, kde sa nerieši vôbec nič.“ (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy)

Zároveň chýba aj efektívna komunikácia medzi rôznymi školami. Sú školy, ktoré v tejto téme robia viac a tie, ktoré nemajú žiadnu podporu alebo záujem sa integrácii detí venovať. Užitočné by preto bolo, ak by sa vytvoril priestor pre jednotlivé školy, aby navzájom zdieľali svoje skúsenosti.

Zisťovanie potrieb detí a komunikácia s rodičmi

Ďalšou dôležitou témou je aj adaptácia detí na vzdelávací systém a zapojenie rodičov do vzdelávania. Samosprávy, prípadne iní aktéri vo výskume uviedli, že školy nemajú dostatok informácií o situácii detí, ktoré do škôl prichádzajú, o ich krajinách pôvodu, vzdelávacích skúsenostiach, či kultúrnych potrebách. Vo viacerých rozhovoroch sa ukázala potreba systematickejšie sa tejto téme venovať a zapájať viac samotné deti, ale aj ich rodičov. Rodičia sú často pre školy úplne neviditeľní, prichádzajú s nimi do kontaktu len veľmi zriedka, čo je spôsobené jednak jazykovou bariérou, veľkým pracovným vyťažením rodičov, ale aj tým, že školy nevyvíjajú ciele aktivity na podporu tejto komunikácie.

Interkultúrne spolužitie a začleňovanie detí

Deti cudzincov môžu prichádzať z veľmi rozmanitých krajín, z čoho vyplývajú rôzne kultúrne špecifiká. To môže spôsobovať aj ďalšie bariéry pri začleňovaní detí. Jednotliví aktéri popisovali vo výskume rôzne skúsenosti, kedy napríklad deti mali iné stravovacie potreby, ktoré (v tomto prípade) škôlka nedokázala zabezpečiť a rodičia sa preto rozhodli dieťa do škôlky vôbec nezapísať. Školám podľa niektorých respondentov chýbajú informácie o prostredí, z ktorého deti prichádzajú, napríklad to, v akom systéme sa deti predtým vzdelávali, ako prebiehalo vyučovanie a podobne. To môže spôsobovať deťom veľké adaptačné ťažkosti po príchode na Slovensko a najmä adaptačné ťažkosti na nový

vzdelávací systém, predovšetkým v prípade starších detí, ktoré už určité skúsenosti so vzdelávaním majú.

Metodická podpora pre vzdelávanie detí cudzincov

Ako sme už uviedli, vo väčšine samospráv sú na školách k dispozícii aj asistenti učiteľov, ktorých však školy nemôžu využívať na podporu vzdelávania detí cudzincov, ak tieto deti nemajú stanovenú konkrétnu diagnózu. Viacerí aktéri však uviedli, že by deti cudzincov asistentov v školách potrebovali, rovnako ako ďalšiu metodickú podporu popri jazykových kurzoch, ktoré sme už spomínali. Všetky tieto nedostatky sa prejavili podľa jedného z respondentov, riaditeľa školy, aj počas pandémie koronavírusu, kedy prebiehalo dištančné vzdelávanie. Veľká jazyková bariéra, nedostatočná komunikácia s rodičmi a nedostatok podporných vzdelávacích nástrojov pre vzdelávanie detí spôsobili, že mnohé deti cudzincov sa nevzdelávali takmer vôbec, alebo len veľmi obmedzene. Aj keď ide o pomerne vyhrotenú situáciu, poukazuje na to, ako sa systémové nedostatky môžu prejaviť práve v takýchto situáciách. To však neznamená, že vzdelávanie detí cudzincov ide hladko aj za bežných okolností. Len sa mu nevenuje dostatočná pozornosť a nevytvárajú sa systematické nástroje na zapájanie detí do vzdelávania. V tom by samosprávy mohli zohrávať dôležitú úlohu ako partneri štátu, škôl a iných aktérov podobne, ako aj v iných oblastiach.

3.5 Ďalšie služby pre cudzincov

Ak sa majú cudzinci úspešne integrovať, potrebujú najmä spočiatku aj ďalšie špecifické služby, ktoré im tento proces uľahčia. Aby mohli plnohodnotne fungovať v novej krajine, potrebujú si nájsť nielen zamestnanie, zabezpečiť si bývanie, nájsť školu pre svoje deti, zdravotnú starostlivosť, ale aj zistiť, ako funguje život na Slovensku, ako riešiť rôzne praktické situácie od využívania verejnej dopravy po otvorenie účtu v banke a podobne. Vo všetkých týchto situáciách navyše potrebujú komunikovať a dorozumieť sa, čo je značne náročné, ak neovládajú slovenčinu. Pomoc, podpora a služby v procese integrácie by mali smerovať k tomu, aby sa ich život na Slovensku stal stabilným a viac predvídateľným.

Postupne aj niektoré slovenské mestá reflektujú, že cudzinci, pokiaľ majú zapadnúť do života v meste, potrebujú určitú formu pomoci a podpory. Preto sme sa miest zapojených do dotazníkového prieskumu pýtali, či poskytujú služby, ktoré by boli špecificky zamerané na cudzincov. Tabuľka č. 10 sumarizuje ich odpovede. Zo všetkých 55 zapojených samospráv 8 odpovedalo, že už v súčasnosti takéto služby poskytujú, pričom sa jedná najmä o poskytovanie sociálneho poradenstva (5), ponuku vyučovania slovenčiny (4), pomoc s prekladmi a tlmočením (3), právne poradenstvo (2), alebo nejaké ďalšie služby (1) (tabuľka č.11).

Tabuľka č. 10 – Poskytovanie špecifických služieb pre cudzincov v okresných mestách

Poskytuje vaša samospráva aj služby, ktoré sú špecificky zamerané na cudzincov?	Absolútne početnosti	Podiel v %
Áno	8	14.5
Nie	41	74.5
Neviem	5	9.1
Neodpovedal	1	1.8
SPOLU	55	100.0

Tabuľka č. 11 - Konkrétne druhy špecifických služieb poskytovaných cudzincom

Aké služby špecificky zamerané na cudzincov samospráva poskytuje?	Áno	Nie	Spolu
<i>Preklady a tlmočenie</i>	3	5	8
<i>Výučba slovenčiny</i>	4	4	8
<i>Právne poradenstvo</i>	2	6	8
<i>Sociálne poradenstvo</i>	5	3	8
<i>Iná služba pre cudzincov</i>	1	4	5*

*Tri samosprávy neuviedli odpoveď

Niektoré zo samospráv, ktoré uviedli, že poskytujú aj služby špecificky zamerané pre cudzincov, poskytujú tieto služby aj v inom ako slovenskom jazyku.

V niektorých oslovených mestách sú aktívne v oblasti integračných aktivít mimovládne organizácie, ktoré realizujú napríklad kultúrne aktivity, vzdelávacie aktivity, pracujú s deťmi, zaoberajú sa ľudskými právami, poskytujú preklady a tlmočenie, realizujú právne a sociálne poradenstvo, poskytujú vyučovanie slovenčiny, robia aj terénnu sociálnu prácu alebo poskytujú ešte nejaký iný druh služby pre cudzincov (viac o tom pozri v časti 5.1 Zapojenie cudzincov...).

Jazykové kurzy slovenčiny

Rôzni aktéri (samospráva, zamestnávateľia, školy, univerzity, MVO) sa zhodli, že pre začlenenie do spoločnosti je dôležité, aby sa cudzinci učili slovenský jazyk. Je to dôležité preto, aby nadobudli istotu v bežných interakciách, aby boli samostatnejší, keďže najmä na úradoch nemôžu rátať s tým, že sa dohovoria cudzím jazykom.

Skúsenosti cudzincov s učením slovenčiny sú v súčasnosti ukazujú, že **je nedostatok možností**, jazykové kurzy ponúkajú buď mimovládne organizácie, ktoré sú však len vo väčších mestách, alebo súkromné jazykové školy, takže sú finančne náročnejšie. Pre študentov zo zahraničia organizujú jazykové kurzy vysoké školy. Jedna respondentka si všimla, že cudzinci nie sú motivovaní pokračovať v učení sa jazyka, ak už aj nadobudli nejakú základnú znalosť. Myslí si, že je to preto, že sa učia najmä gramatické pravidlá namiesto toho, aby boli kurzy zamerané na praktické používanie jazyka (predstavitel'/ka miestnej samosprávy). Existujúce jazykové kurzy teda **nie sú dostatočne prispôbené potrebám cudzincov**. Jeden z respondentov spomenul, že zamestnávateľ poskytuje zamestnancom možnosť učiť sa slovenčinu, avšak o túto možnosť nie je medzi zamestnancami - cudzincami veľký záujem. Príčinu vidí najmä v tom, že kurz je po pracovnej dobe (zamestnávateľ).

„Všimla som si, že cudzincov dosť odrádza pokračovať v kurzoch slovenčiny. Sama rozmýšľam, čím je to dané. Tým, že nepokračujú v učení jazyka, nie sú napojení na lokálnych ľudí, zostávajú v prostredí cudzincov a angličtiny, čo je pre nich prirodzene jednoduchšie. Možno je vyučovanie pre nich náročné, bolo by lepšie orientovať sa na 'practice' a nie na gramatiku, aby získali dôveru v náš jazyk v tej najjednoduchšej podobe, v takej, ktorú potrebujú na prežitie. To by ich mohlo ďalej motivovať, aby sa postupne učili jazyk ďalej.“ (predstaviťka miestnej samosprávy)

Vo väčších mestách už samosprávy majú **prvé skúsenosti s organizovaním a ponukou jazykových kurzov**. Napríklad v Nitre ich ponúkajú prostredníctvom projektu COMIN (predstavitel'/ka MVO), v Bratislave rozbehol Bratislavský samosprávny kraj spoluprácu s IOM na zabezpečení priestorov pre nízkoprahové jazykové kurzy (predstavitel'/ka krajskej samosprávy).

Ďalšou možnosťou sú jazykové kurzy, ktoré ponúkajú **jazykové školy** (zriadené napríklad krajom alebo iným subjektom verejnej správy). Tieto kurzy nie sú tak finančne náročné, ale cudzinci sa o nich obvykle nedozvedia.

„V Košiciach je veľmi veľa súkromných jazykových škôl. Tie sú drahšie. Máme ale aj štátnu školu, kde tie kurzy nie sú až tak drahé. Problémom je ale nízka informovanosť. Cudzinci skôr navštevujú bezplatné kurzy IOM. To je super v počiatočnej fáze integrácie. Tieto kurzy však nie sú dostačujúce pre cudzincov, ktorí majú vyššiu úroveň jazyka. My sme mali s touto školou pre našich klientov spoluprácu. Ale cudzinci všeobecne nemali informáciu, že je tu takáto cenovo dostupná jazyková škola. Bolo by vhodné spropagovať služby a jazykovú školu na cudzineckej polícii.“ (predstavitel'/ka MVO)

Celkovo respondenti v oblasti poskytovania kurzov slovenského jazyka vidia úlohu najmä samosprávy a mimovládnych organizácií, hoci si zároveň myslia, že je aj **úlohou štátu vytvoriť podmienky pre jazykové vzdelávanie**. Ak vychádzame z toho, že je potrebné dať cudzincom šancu začleniť sa do spoločnosti, mali by im byť ponúknuté aj niektoré možnosti, z ktorých učenie sa slovenčiny je vnímaná ako jedna z najdôležitejších (zamestnávateľ).

„Očakávala by som, že ak je tu ten človek dlhšie ako rok, tak by sa mal napríklad začať učiť jazyk, avšak tu by som zároveň očakávala, že jazykové kurzy by mal poskytnúť/zorganizovať štát. Štát by mal k tomu pristúpiť tak, že ak chcem, aby sa tu tí ľudia etablovali, tak im dávam k dispozícii učenie jazyka ako súčasť integrácie, resp. dávam k dispozícii aj možno nejaký vhlad do našej kultúry, alebo sa ľudia aj na úrovni kultúry pochopili.“ (zamestnávateľ)

Právne a sociálne poradenstvo

V rámci dotazníkového výskumu sme zaznamenali päť samospráv, ktoré poskytujú sociálne poradenstvo cudzincom a dve samosprávy, ktoré im poskytujú aj právne poradenstvo. Poskytovanie poradenstva, či už právneho alebo sociálneho, je v súčasnosti skôr doménou mimovládnych organizácií a aj zamestnávateľov, ktorí často riešia rozličné otázky spojené s integráciou svojich zamestnancov. Potreba právneho a sociálneho poradenstva vyvstáva nielen kvôli jazykovej bariére, ale aj preto, že cudzinci nemajú dostatočnú znalosť nášho kontextu, systému úradov a ich kompetencií a legislatívy, aby boli v komunikácii s nimi samostatní.

„Cudzinec na to potrebuje podporu, napríklad u zamestnávateľa, aby mu niekto povedal, že tam máš obchod, tam máš nemocnicu, keď budeš potrebovať volať doktora, voláš sem. Vždy potrebuje mať nejakú osobu, na koho sa môže obrátiť. U nás sme to my, chodia za nami a nás sa tu priamo pýtajú, dievčat ale aj mňa. Keď niečo nevedia, tak dievčatá vždy poradia. Keď aj majú niečo špecifické, tak zistíme. Keď sa dá, tak pomôžeme. A ja si myslím, že všade je to podpora najmä toho HR, že vždy by tam mala byť nejaká osoba, ktorá im vie trošku pomôcť a poradiť.“ (zamestnávateľ)

Ako ukazujú skúsenosti centra COMIN v Nitre, právne a sociálne poradenstvo, ktoré poskytujú cudzincom, je širokospektrálne a problémy, s ktorými cudzinci za nimi prídu môžu byť z veľmi rôznych sfér života.

„Najčastejšie sa na nás obracajú s takými sociálno-právnymi vecami, ako je komunikácia s cudzineckou políciou, nejaké doklady, čo treba apostilovať, čo treba superlegalizovať a podobne. Veľký záujem majú o jazykové kurzy, napríklad Ukrajinci a Srbi majú o ne veľký záujem. A tým, že je bezplatné a nízkoprahové, tak je veľmi žiadané. Občania EÚ potrebujú poradiť hlavne s úradnými vecami spojenými s pobytom alebo napríklad keď im úrady neodpovedajú a oni nevedia, čo sa deje s ich žiadosťou. Teraz sa pýtajú aj na veci v súvislosti s koronou, ako sa dostanú cez hranicu, či potrebujú test, ako je to s platnosťou pobytov. Pýtajú sa možnosť získať občianstva, uzavrieť manželstvo a podobne. Občas sa pýtajú aj na voľnočasové aktivity, že chcú nejak ten voľný čas tráviť, ale nie je to

veľmi časté. S nejakými krízovými situáciami sme sa nestretli. Raz sme sa stretli s tým, že prišli vodiči kamiónov, ktorým nebola vyplatená mzda, tak tam sme riešili podnet na inšpektorát.“ (predstaviteľ/ka MVO)

Výsledky nášho dotazníkového výskumu však ukázali, že **samosprávy sami špecifické služby cudzincom vo výraznej väčšine neposkytujú** (uviedlo to 41 samospráv z 55) a v meste ani **nie je MVO, ktorá by takéto služby poskytovala**, resp. nemajú vedomosť, že by v meste takáto MVO pôsobila (uviedlo spolu 47 samospráv z 55). Situácia cudzincov, ktorí v týchto mestách žijú, je potom výrazne komplikovaná, keďže verejné inštitúcie tieto služby neposkytujú buď preto, lebo nemajú na to žiadne kapacity (ako napríklad samospráva), alebo preto, lebo majú úzko vymedzené pole pôsobnosti (napr. štátna správa – úrady práce, oddelenia cudzineckej polície) a nerobia aktivity nad rámec svojej bežnej agendy.

Kultúrne, športové a komunitné aktivity

Respondenti, ktorí realizujú rozličné aktivity určené cudzincom, hovorili o potrebe ich zapojenia do rôznych komunitných, kultúrnych či športových aktivít. Na jednej strane cudzinci rovnako ako ostatní obyvatelia majú potrebu ísť na kultúrne, športové alebo iné voľnočasové podujatie, na druhej strane je potrebné, aby to neboli len podujatia určené výlučne pre nich. Mali by byť spoločné pre všetkých, aby dochádzalo k prepájaniu cudzincov a domácej populácie. Avšak ako uviedla respondentka menšinového spolku, ktorý realizuje aktivity aj pre cudzincov, podpora kontaktov medzi cudzincami je dôležitá, lebo si dokážu navzájom pomôcť a vymeniť skúsenosti (predstaviteľka MVO).

Ako uviedla respondentka zo samosprávy, cudzinci zvyčajne na bežné podujatia v rámci mesta nechodia. Obvykle sú tieto podujatia pre bežnú populáciu a informácie o nich sú dostupné len v slovenskom jazyku, takže cudzinci sa o nich ani nedozvedia (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy). Zo svojej pozície sa snaží zlepšovať informovanosť tým, že sprostredkúva informácie o plánovaných podujatiach v angličtine na sociálnych sieťach, kam cudzinci žijúci v meste chodia. V iných mestách majú cudzinci možnosť dozvedieť sa o rozličných podujatiach skôr cez svoje sociálne siete alebo ak im napríklad kolegovia v práci povedia, že sa v meste niečo deje (zamestnávateľ).

Viac skúseností s rozličnými komunitnými aktivitami, do ktorých sú zapojení aj cudzinci, je vo väčších krajských mestách, napríklad v Bratislave, v Nitre a v Košiciach. Tieto aktivity organizujú mimovládnyimi organizácie (Mareena, Nadácia Milana Šimečku, IOM), ktoré cielene zapájajú cudzincov.

„Snažíme sa vytvoriť priestor na to, aby si cudzinci a Slováci vytvorili vzťah, aby vznikali prepojenia-komunitné podujatia - cieľ je dať priestor cudzincom sa odprezentovať, prípadne ukázať slovenskú kultúru v pochopiteľnom formáte.“ (predstaviteľ/ka MVO)

Niektorí respondenti uviedli, že do budúcnosti by bolo potrebné mať **system práce s komunitami cudzincov**. Ako inšpiráciu uviedli aktivity českých miest (najmä Brna), kde samospráva spolupracuje s rozličnými MVO alebo aktívnymi cudzincami, prostredníctvom ktorých má kontakt na komunity cudzincov žijúcich v meste.

4. Komunikácia smerom k cudzincom

Vo výskume sme sa snažili zmapovať, aká je dostupnosť rôznych informácií pre cudzincov, či je táto komunikácia efektívna a aké kanály sú pri nej využívané, prípadne s kým sa darí v tejto oblasti spolupracovať.

Z dotazníkového prieskumu vyplynulo, že čo sa týka služieb pre cudzincov v sociálnej oblasti, oblasti bývania a vzdelávania, informácie sú väčšinou dostupné iba v slovenskom jazyku. Najviac informácií aj v iných jazykoch poskytujú informačné centrá (uviedlo 11 samospráv z 55) a webstránky mesta (uviedlo 10 samospráv z 55). Čo sa týka informačných centier, tu nevieme presne odhadnúť, aké informačné centrá mali samosprávy na mysli (informačné centrá sú najčastejšie určené turistom), a tým pádom ani nevieme posúdiť, či respondenti mali na mysli poskytovanie informácií v sociálnej oblasti, oblasti bývania a vzdelávania. Veľmi málo samospráv uviedlo, že poskytujú informácie o spomenutých službách v inom jazyku ako slovenskom v mestských novinách (iba 6 z 55 samospráv), na sociálnych sieťach mesta (4 z 55 samospráv) a najmenej informácií v cudzom jazyku sa nachádza na oficiálnych nástenkách mesta, citylights a podobne (iba 2 z 55 miest). Čo sa týka služieb, ktoré sú v mestách dostupné a zameriavajú sa špecificky na cudzincov (poskytovanie takejto služby potvrdilo 8 samospráv), informácie o nich aj v iných jazykoch poskytujú len v 4 z 55 miest zapojených do prieskumu.

Dôležitou súčasťou integrácie cudzincov je aj ich aktívne zapájanie sa do života v meste. V dotazníkovom prieskume sme sa zamerali na to, ako sa cudzinci môžu dozvedieť o kultúrnych, športových či iných aktivitách, ktoré sa v meste organizujú. Ukázalo sa, že informácie o týchto podujatiach aj v iných jazykoch sú najčastejšie dostupné v informačných centrách (uviedlo 12 z 55 samospráv), na webstránke mesta (11 z 55 samospráv) a v mestských novinách (6 z 55 samospráv). Malý počet miest uviedol, že informácie v cudzích jazykoch sú dostupné na sociálnych sieťach mesta či oficiálnych nástenkách mesta.

Nedostatočné informovanie v cudzích jazykoch ohľadom služieb a rôznych kultúrnych či športových aktivít sa nám potvrdilo aj v **kvalitatívnom výskume**. Zástupcovia samospráv a iní aktéri tu taktiež uvádzali, že chýbajú všeobecné informácie v cudzích jazykoch a že terajší stav je podľa nich nedostatočný. Uvádzajú, že tento stav nie je ideálny, prípadne je na čom ďalej pracovať a že informácie pre cudzincov aj v iných jazykoch sú dôležité a potrebné v rôznych oblastiach života. Pokiaľ sme sa stretli v rozhovoroch s tým, že informácie sú aj v cudzích jazykoch, najčastejšie to bola iba angličtina, zriedka sa objavovali aj iné jazyky: ruský, srbský, nemecký či poľský jazyk. Išlo však iba o základné informácie o meste, prípadne preložené niektoré časti webovej stránky mesta, alebo informácie zamerané na turistov. Chýbajú informácie špecificky pre cudzincov v rôznych životných situáciách: sociálne služby, návody a postupy kde a čo je potrebné si vybaviť, aké podmienky spĺňať, kam sa obrátiť o pomoc. Ak aj takéto informácie existujú, sú často iba v slovenčine, prípadne preložené a napísané komplikovaným jazykom.

„Dostupnosť informácií pre cudzincov je slabá, chýbajú informácie v iných jazykoch. Ak sa aj stane, že nejaké informácie preložené sú, sú napísané veľmi komplikovaným jazykom, z ktorého cudzinec nerozumie, čo má robiť, ako riešiť danú situáciu. Boli by potrebné informácie v jednoduchých bodoch/návodoch, čo v ktorej životnej situácii robiť.“ (predstaviteľ/ka MVO)

To, že mestá neposkytujú dostatok informácií pre cudzincov v cudzích jazykoch si respondenti vysvetľovali rôzne. Najčastejšie videli príčinu v tom, že nie je definovaná potreba, prípadne chýba dopyt. Téma cudzincov a ich života v meste nie je prítomná, “živá”, cudzincov nie je dostatočný veľa

na to, aby to bolo dôležité riešiť. Niektorí respondenti priznali aj to, že nevedia, akým spôsobom by mali komunikovať smerom k cudzincom.

„Sme na tom veľmi zle. Sme na tom podpriemerne, čo sa týka informovania v cudzích jazykoch. Treba to vnímať ako prioritu a dopyt. Tá skupina je tak malá, že ju nepočuť a nevnímame ju. Ak by tu bol reprezentant v zastupiteľstve, pre ktorého by to bola téma. Toto je jeden z hlavných vstupov do systému tvorby priorít.“ (predstaviteľ/ka krajskej samosprávy)

Pokiaľ sa aj cudzinec dostane k nejakej službe v oblasti sociálnej pomoci, vzdelávania, práce, bývania alebo k združeniu či spolku cudzincov, zdrojom týchto informácií nie sú komunikačné kanály samospráv. V sprostredkovaní informácií o službách či inštitúciách alebo potrebných postupoch sú nápomocné hlavne rôzne pracovné agentúry, zamestnávateľia, školy a organizácie zamerané špecificky na cudzincov.

„Často sa stretávam s tým, že cudzinci si vymieňajú medzi sebou informácie a to neviem, či je najvhodnejšie riešenie. Mali by dostávať informácie o tom, ktorý úrad je na čo, kde sa dá čo vybaviť až po veci ako kultúra, relax, oddych.“ (predstaviteľ/ka krajskej samosprávy)

Informácie dostupné na úradoch a iných inštitúciách

Na úradoch a v inštitúciách (úrad práce, cudzinecká polícia, miesta prvého kontaktu, sociálne odbory na mestách, lekári), kam sa dostávajú aj cudzinci, taktiež absentujú informácie a materiály v iných jazykoch a jazyková vybavenosť zamestnancov je nedostačujúca. Úspešná komunikácia, a teda aj kvalitne poskytnutá služba pre cudzinca, často stojí na tom, že tam pracuje zamestnanec, ktorý ovláda aj niektorý cudzí jazyk, cudzinec príde s doprovodom, prípadne je z krajiny, ktorá nám je jazykovo bližšia. V neposlednom rade je dôležitá aj ochota a otvorenosť pracovníka, s ktorým cudzinec príde do kontaktu.

„Stretávame sa s tým a riešime to veľmi ťažko. Veľa cudzincov nehovorí ani po anglicky, ani iným jazykom. A zároveň ani na úrade nie je veľa ľudí, ktorí by hovorili po anglicky. Ako tak sa dorozumieme s Ukrajincami a Srbmi.“ (predstaviteľ/ka úradu práce)

Spolupráca v oblasti poskytovaní informácií

Na zlepšení dostupnosti informácií pre cudzincov pracujú hlavne v mestách a VÚC, kde sú samosprávy zapojené do rôznych projektov, prípadne spolupracujú alebo v minulosti spolupracovali s mimovládnyimi organizáciami, ktoré sa téme integrácie cudzincov venujú. Ako vhodné kanály v komunikácii smerom k cudzincom či vhodných aktérov v spolupráci v tejto téme respondenti identifikovali hlavne školy, cudzineckú políciu či zamestnávateľov.

„Vstúpili sme do projektu s mimovládnyimi organizáciami a vďaka tomu máme na webovej stránke mesta preklik pre cudzincov. Je to v rôznych jazykoch a sú tam všetky dôležité informácie o tom, čo cudzinec, keď príde do mesta si potrebuje vybaviť, aké doklady potrebuje, za kým má ísť, kde má koho nájsť. Myslím, že sme prvé mesto na Slovensku, ktoré niečo také má a ja som na to veľmi hrdá, lebo údajne má veľký úspech tá stránka a je hojne navštevovaná cudzincami. To bola iniciatíva MVO, ale my sme to veľmi uvítali, lebo sami sme to už plánovali. My sme mali koordinátora na meste z komunikačného oddelenia, u nás sa pripravovali všetky dôležité informácie a v súčinnosti s nimi sme to potom dokončili.“ (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy)

5. Kultúrna, občianska a politická integrácia cudzincov

5.1 Zapojenie cudzincov do kultúrnych a občianskych aktivít

Zapájanie cudzincov do kultúrnych, či občianskych aktivít je v súčasnosti veľmi nedostatočné. Rovnako je to aj s vedomosťou samospráv o existencii kultúrnych, občianskych či iných mimovládnych organizácií zameraných na cudzincov v ich meste. Len 6 z 55 (približne 10%) samospráv uviedlo, že v ich meste pôsobí nejaká MVO zameraná na cudzincov. Tie, ktoré uviedli, že v ich meste takáto mimovládna organizácia pôsobí, ďalej uviedli, že išlo o organizáciu, ktorá poskytuje kultúrne či vzdelávacie aktivity, prípadne sa venuje výučbe slovenčiny alebo poskytovaniu sociálnych služieb. V dvoch samosprávach uviedli, že ide aj o organizácie poskytujúce sociálne, právne poradenstvo či obhajobu ľudských práv.

Len v prípade niekoľkých samospráv je aj nadviazaná spolupráca samosprávy s týmito organizáciami – predovšetkým s tými, ktoré sa zameriavajú na kultúrne či vzdelávacie aktivity. Ukazuje sa teda, že prepájanie samospráv a mimovládneho sektora v tejto téme je veľmi limitované a limitovaná je aj vedomosť o existencii či pôsobení takýchto organizácií a nimi poskytovaných službách v slovenských mestách.

Kvalitatívny výskum priniesol trochu viac svetla do tejto témy, ale aj tu sa ukázalo, že spolupráca samospráv s MVO je skôr zriedkavá.

Celkovo možno existujúce MVO pracujúce s cudzincami alebo aktívne v tejto téme, rozdeliť do troch typologických skupín:

Cudzinecké spolky a spolky národnostných menšín – v tomto prípade ide obvykle o spolky, zväzy či rôzne organizácie, ktoré však obvykle združujú skôr skupiny, ktoré na Slovensku tvoria národnostné menšiny. Ide predovšetkým o rôzne poľské, československé či ukrajinské spolky. Tie sa venujú predovšetkým kultúrnym aktivitám a vzájomnému stretávaniu ľudí z týchto komunít pri rôznych príležitostiach, akými sú sviatky či iné príležitosti dôležité pre ich komunitu. Cudzinecké spolky, ktoré združujú aj migrantov (napríklad srbské či ukrajinské) sa snažia pomáhať aj novoprichádzajúcim cudzincom, pomáhajú im s vybavovaním úradných vecí, snažia sa ich zapájať do komunity.

„Existujú kluby národnostných menšín, na našom webe sú odkliky na ich weby. Takže máme s nimi silnú spoluprácu.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Takéto spolky majú obvykle nadviazanú aj spoluprácu so samosprávami, aj keď nie inštitucionálne stabilizovanú. Často však podporujú ich kultúrne aktivity finančne či organizačne, zapájajú ich do mestských aktivít a vytvárajú im priestor na vlastnú prezentáciu.

„Sú tu ukrajinské spolky, podporujeme finančne ich kultúrne aktivity.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Ostatné cudzinecké komunity, ktoré nie sú na Slovensku dlhodobejšie „etablované“, nie sú samosprávami takmer vôbec rozpoznané, nevedia o nich a nekomunikujú s nimi. Môže to byť spôsobené aj tým, že ide o menej početné komunity, ktoré ešte nemajú vytvorené organizácie alebo aspoň neformálne spolky. V mestách sú občas aj aktívni **jednotlivci** - cudzinci, ktorí nemajú občianske

združenia, ale angažujú sa v meste a majú potenciál stať sa partnermi miest v spolupráci či vytvárať združenia alebo organizácie, ktoré môžu byť výraznejším aktérom kultúrnej integrácie v mestách.

„Viem, že sú tu angažovaní jednotlivci. Nevybavím si nikoho konkrétneho, ale v mestskej televízii pôsobí jeden, ktorý je cudzinec.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Organizácie, ktoré sa venujú cudzincom - ako sme uviedli vyššie, samosprávy nemajú veľmi vedomosť o tom, či v ich meste pôsobia organizácie, ktoré sa cudzincom v rôznych oblastiach venujú. V niektorých mestách však tieto organizácie pôsobia a mestá s nimi majú aj nadviazanú určitú spoluprácu (preto o nich vedia). Sú to obvykle organizácie, ktoré prinášajú tému integrácie do povedomia verejnosti a samospráv a spolupracujú s nimi na rôznych aktivitách. Niektoré organizácie sa venujú terénnej sociálnej práci, obhajobe práv cudzincov či vzdelávacím aktivitám. Často supľujú rolu iných inštitúcií a pomáhajú cudzincom zorientovať sa v úradných požiadavkách, pomáhajú im vybavovať na úradoch dokumenty, či poskytujú rôzne iné aktivity (ako doučovanie detí, realizáciu kultúrnych aktivít a podobne). Zaujímavé je, že nie vždy tieto organizácie pôsobia priamo v meste alebo sú zriadené len v tomto meste. Často ide o MVO s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré sa venujú rôznym aspektom integrácie cudzincov a realizujú aktivity aj na lokálnej úrovni.

Všeobecné mimovládne organizácie bez fokusu na cudzincov - samosprávy mali pomerne dobrý prehľad o rôznych občianskych združeniach a spolkoch, ktoré v meste pôsobia - či už ide o kultúrne, voľnočasové pre deti, alebo také, ktoré poskytujú sociálne služby či poradenstvo. V mestách sú prípadne viditeľné aj rôzne charitatívne organizácie (napríklad Katolícka charita alebo Červený kríž). U tých však respondenti vo výskume nevedeli, či a nakoľko sa tieto organizácie venujú aj cudzincom. Vo výskume sme hovorili aj s niektorými z nich, pričom z rozhovorov vyplynulo, že toto nie je zatiaľ téma, ktorej by sa primárne venovali (cudzinci boli v ich aktivitách nerozpoznaní), avšak videli priestor na lepšiu spoluprácu prípadne reflexiu tejto témy.

Zástupcovia samospráv považujú potenciálnu či reálnu spoluprácu s komunitami cudzincov za potrebnú a väčšina z nich by ju privítala. Podľa nich by totiž vďaka nej vedeli lepšie identifikovať potreby cudzincov, lepšie ich zapájať do života spoločnosti a vytvárať dlhodobejšie partnerstvá, ktoré by viedli k lepšiemu začleňovaniu. Ukazuje sa však, že samosprávy skôr čakajú na podnet zo strany samotných cudzineckých komunit, než by vytvárali sami priestor a pôsobili v tejto téme proaktívne.

5.2 Politická participácia cudzincov

Vo výskume sme sa zamerali aj na tému politickej participácie cudzincov. Politická participácia znamená mať možnosť ovplyvniť verejné dianie, či už ako volič, alebo ako zvolený kandidát. Keďže cudzinci s trvalým pobytom majú možnosť voliť a byť volení v komunálnych aj regionálnych voľbách, dáva im to možnosť participovať na spravovaní lokálnej komunity a ovplyvňovať dianie v meste či regióne. Pozreli sme sa teda bližšie na to, či a ako cudzinci vstupujú do politickej participácie a čo ju môže ovplyvňovať. Zamerali sme sa aj na vnímanie miery a potreby politickej participácie cudzincov z pohľadu jednotlivých aktérov.

V dotazníkovom prieskume sme zisťovali, či sa cudzinci zúčastňujú volieb do mestského zastupiteľstva a či za posledných 15 rokov do mestského zastupiteľstva alebo na post primátora kandidoval cudzinec a s akým výsledkom. Čo sa týka účasti cudzincov na voľbách, 27 samospráv z celkového počtu 55 uviedlo, že cudzinci chodia voliť do mestského zastupiteľstva, 10 uviedlo, že voliť nechodia, 17 samospráv tom nemá žiadne informácie a jedna žiadnu odpoveď.

Pri otázke, či kandidoval cudzinec alebo cudzinka do mestského zastupiteľstva, iba v jednom meste uviedli, že kandidoval a bol úspešný, a v jednom, že kandidoval, ale bez úspechu. V 36 mestách nezaznamenali kandidáta cudzinca a zvyšok nevedel na túto otázku odpovedať.

Čo sa týka kandidatúry cudzinky alebo cudzinca na post primátora, to, že by niekto uspel, neuviedol nikto, v jednom meste uviedli, že niekto kandidoval, ale neuspel. V 46 mestách žiaden cudzinec nekandidoval a 7 miest nevedelo, alebo neuviedlo odpoveď.

Pri zisťovaní, či sa v mestských zastupiteľstvách momentálne nachádza poslanec alebo poslankyňa inej štátnej príslušnosti, bola kladná odpoveď iba jedna, v 50 mestách nemajú v zastupiteľstve žiadneho cudzinca či cudzinku a 4 mestá nevedeli alebo neuviedli odpoveď.

Rozhovory realizované počas leta 2020 s rôznymi aktérmi ukázali, **že o možnostiach politickej participácie cudzincov nemajú veľké povedomie**. Niektorí respondenti nevedeli, či cudzinci môžu vôbec voliť. Väčšina respondentov nemala vedomosť o tom, či sa cudzinci zúčastňujú volieb do mestského zastupiteľstva. Malá časť respondentov mala skúsenosť, že aj cudzinci chodia voliť do mestského zastupiteľstva. Čo sa týka kandidovania cudzinca/cudzinky do mestského zastupiteľstva, či na post primátora/primátorky, väčšina respondentov nemala vedomosť o nejakom cudzincovi, ktorý by niekedy kandidoval. Ak aj niekto taký niekedy kandidoval a bol úspešný obvykle tému integrácie a potrieb cudzincov neprinášal, ani s ňou nekandidoval.

Respondenti sa zhodli na tom, že vidia v politickej participácii cudzincov jednoznačný prínos. Prínos by spočíval hlavne v nových návrhoch či myšlienkach pre inštitúcie či pre mesto. **Participácia cudzincov by mohla napomôcť aj odbúrať stereotypy a priniesť nový pohľad na potreby cudzincov žijúcich v meste.**

„Cudzinci volia, neviem, či niekto kandidoval. Určite by mohli byť viac aktívni, lebo sami vedia ich potreby, vedeli by tie témy lepšie a uveriteľnejšie komunikovať.“ (predstavitel'/ka krajskej samosprávy)

To, nakoľko je potrebné, aby cudzinci volili a angažovali sa politicky, je podľa respondentov kvalitatívnych rozhovorov podmienené aj tým, či chcú na Slovensku ostať žiť.

„Ak tu chcú zostať, tak si myslím, že je to dôležité. Je to asi aj o postoji voči tejto krajine, či ju považuje za krajinu, v ktorej chce ďalej zostať a tým pádom by to malo byť v jeho záujme. Ale ak nie, lebo sem príde trebárs na tri roky, tak v takom prípade mu na tom asi veľmi nezáleží.“ (predstavitel'/ka MVO)

Neúčast' cudzincov na voľbách, prípadne ich absencia medzi kandidátmi za primátora či do mestského zastupiteľstva, si respondenti vysvetľujú hlavne tým, že cudzinci nemajú dostatok informácií o tom, či a ako môžu voliť, prípadne kandidovať. Ďalším dôvodom môže byť to, že sa snažia „zapadnúť a nevytrčať“.

„Určite majú sťažené podmienky v politickej angažovanosti, ale myslím si, že by im to prinieslo len výhody, ale rozumiem, že to nie je jednoduché a možno by museli odrážať aj nejaké nepríjemné útoky zo strany majority.“ (predstavitel'/ka krajskej samosprávy)

6. Úloha samospráv a ďalších aktérov v integrácii cudzincov

6.1 Rola samospráv v integrácii

Rola samospráv bola otázkou, na ktorú respondenti len ťažko hľadali odpovede. Dôvodom môže byť to, že často majú len slabú, prípadne žiadnu predstavu o tom, aké majú samosprávy voči cudzincom kompetencie. Často chýbajú aj základné znalosti o téme migrácie.

„My nemáme žiadne kompetencie v oblasti integrácie cudzincov a nemáme ani finančné krytie. Pokiaľ nie je zhora daná kompetencia a finančné krytie, tak my môžeme len teoretizovať. Zatiaľ to riešia MVO a štát v azylových centrách.“ (predstaviteľ/ka krajskej samosprávy)

A na druhej strane – chýba tiež povedomie o tom, akí cudzinci na ich územie prichádzajú a aké sú ich potreby.

„Ale mesto by túto tému asi nemalo riešiť. Na to sú asi vyššie inštanície, my tam ani také páky nemáme. Ak majú nejaké problémy...ale ja nevidím, či majú nejaké problémy, keď sem prídu. Ale ak nejaké majú, tak asi by na to nemalo reagovať mesto. Ale sám neviem, aké problémy by mohli mať.“ (predstaviteľ/ka MVO)

Na zadefinovanie roly samosprávy v integrácii by preto bola potrebná akási úvodná „diagnostika“ – kto prichádza, z akých krajín, za akým účelom, s akým pobytom, aké sú ich potreby, s kým možno nadviazať spoluprácu pri ich napĺňaní (napr. so zamestnávateľmi) (predstavitelia miestnej a krajskej samosprávy). Respondenti však ďalej neuvádzali, kto by mal mať túto diagnostiku v kompetencii.

Vzhľadom na nedostatočné informácie o cudzincoch, ktorí žijú v konkrétnych mestách, ale aj celkovo o téme migrácie a integrácie, bola integrácia ako bežná súčasť samosprávnej agendy pre niektorých ťažko predstaviteľná. Argumentovali *„zahľtenosťou inými svojimi aktivitami a kompetenciami“* (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy). To naznačuje, že prítomnosť cudzincov v meste a téma ich integrácie je stále vnímaná ako niečo, čo je „navyše“, ako nadstavbová či projektová agenda, ktorú možno riešiť vtedy, keď bude vyriešené všetko ostatné. Toto vnímanie sa ešte viac umocňuje v súčasnosti, kedy v dôsledku pandémie samosprávam výrazne klesli príjmy a zároveň na jej zvládanie viažu veľkú časť svojich personálnych a finančných kapacít. To platí aj v mestách, ktoré majú záujem téme integrácie cudzincov sa aktívne venovať.

„To znamená, že to nie je to, že by mesto nemalo záujem o tému cudzincov, ale akým spôsobom ju v momentálne rozvíjať tak, aby to bolo zmysluplné a čo v tom robiť, pretože momentálne sa strašne veľa organizačnej kapacity presúva na zvládanie pandémie.“ (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy)

Integrácia cudzincov bola často vnímaná ako „sociálna vec“, a preto túto agendu pripisovali najmä sociálnym odborom. Len okrajovo sa objavil aj názor, že je potrebné, aby cudzinci neboli vnímaní len cez prizmu sociálnych služieb, ale ako plnohodnotní členovia mestskej komunity (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy). Ak sa aj integrácia v niektorých mestách rieši (napr. v Bratislave, kde podiel cudzincov na celkovej populácii predstavuje 10%), je to často úlohou sociálneho odboru, avšak bez toho, aby na to bola vyčlenená samostatná pozícia. Prekážkou inštitucionalizácie témy vo forme pracovnej pozície, ktorej agendou by bola výlučne integrácia, v súčasnosti môže byť aj pandémia koronavírusu. Keďže samosprávam počas pandémie výrazne poklesli príjmy a veľká časť finančných

i personálnych kapacít sa sústreďuje na zvládanie pandémie, ostatné, takpovediac, neurgentné témy sa odsúvajú do úzadia (predstavitel'/ka miestnej samosprávy).

Viacerí respondenti zo samosprávy (či už miestnej alebo regionálnej) vnímali svoju rolu v integrácii skôr ako podpornú, pričom integračné opatrenia by vykonávali MVO, ale samospráva by poskytovala podporu, napríklad vo forme priestorov na nízkoprahové kurzy slovenčiny. Spoluprácu s MVO považovali pre napĺňanie vlastnej roly v integrácii za pomerne dôležitú. Avšak spolupráca s MVO sa často zužuje na projekty, ktoré majú obmedzené trvanie a nie sú udržateľné.

„Venujeme sa tej téme, za náš odbor v rámci projektu, ale nerozvíjame ju viac samostatne.“
(predstavitel'/ka krajskej samosprávy)

Pozitívom by mohlo byť aj vytvorenie projektovej pozície v rámci samosprávy, ktorá by v téme integrácie cudzincov prepájala zamestnávateľov so samosprávou. To by malo zmysel najmä v mestách, do ktorých prichádzajú cudzinci vo väčších počtoch kvôli zamestnaniu vo veľkých firmách (predstavitel'/ka miestnej samosprávy).

6.2 Úlohy samosprávy v jednotlivých oblastiach integrácie

Jazykové vzdelávanie

Samosprávne kraje by mohli napríklad podporovať jazykové vzdelávanie prostredníctvom jazykových škôl, ktorých sú zriaďovateľom. Taktiež by mohli pôsobiť na stredné školy, ktoré má kraj vo svojej zriaďovateľskej pôsobnosti, aby si v prípade potreby osvojili výučbu slovenčiny ako cudzieho jazyka.

Informovanosť a poradenstvo

Bratislavský samosprávny kraj si napríklad v procese tvorby Koncepcie sociálnej inklúzie vďaka zapojeniu mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú téme migrácie, uvedomil, že dostupnosť zrozumiteľných informácií pre cudzincov je v kraji veľmi nízka. Preto svoju rolu vidí do budúcnosti aj v skvalitňovaní informovanosti cudzincov o dianí v kraji prostredníctvom rôznych jazykových mutácií webstránky samosprávneho kraja.

V oblasti poskytovania poradenstva cudzincov priamo na mestských úradoch by pomohla napríklad pozícia kultúrneho mediátora ako zamestnanca samosprávy, ktorý by pomáhal samospráve v komunikácii s cudzincami a prekonávať kultúrne rozdiely. Na to, aby samospráva mohla takúto pozíciu vytvoriť, by však podľa jednej respondentky (predstavitel'ka miestnej samosprávy) bola potrebná legislatívna zmena.

„Sama sa stretávam s rôznymi nepresnosťami a šumami v komunikácii, kultúrny mediátor by mohol napomôcť samospráve v komunikácii s cudzincami, cudzinci napríklad nemusia rozumieť, prečo niektorým veciam v komunikácii prikladáme dôležitosť, nemusia rozumieť nášmu humoru.“
(predstavitel'ka miestnej samosprávy)

Aktivity samosprávy voči cudzincom by sa mali odvíjať aj podľa toho, o akých cudzincov ide. Iné potreby môžu mať cudzinci prichádzajúci na konkrétne pracovné miesto do veľkej firmy, ktorá im všetko zabezpečí (od pobytu cez bývanie až po jazykové kurzy), a iné potreby môžu mať jednotlivci, ktorí si všetko musia riešiť sami. Preto by samospráva mohla slúžiť aj ako miesto, kde cudzinci môžu získať individualizované poradenstvo, napr. pri hľadaní bývania.

V súčasnosti cudzinci pri kontakte so samosprávou využívajú tzv. „spriatelnené duše“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy), teda priateľov a známych, ktorí sú buď občanmi SR, alebo aspoň hovoria po slovensky a vedia im tak pomôcť vybaviť na úrade aj celkom bežné, „necudzinecké“ záležitosti (napr. daň za psa, hľadanie podnájmu, právne poradenstvo) (predstavitel'/ka miestnej samosprávy). Domnievame sa, že aj preto by bolo užitočné, aby poradenstvo a asistenciu dokázala poskytnúť samospráva.

Postoje a klíma v spoločnosti

Jednou z úloh samospráv môže byť tiež ovplyvňovanie nálad v spoločnosti, v miestnom spoločenstve smerom k väčšej otvorenosti a atmosfére prijatia. Reakcie obyvateľov na príchod cudzincov do mesta môžu byť spočiatku často negatívne spojené s obavami a strachom z nepoznaného.

„Keď pred 15 rokmi prišla Kia do Žiliny, tak Žilina zaznamenala kultúrny šok. Obyvateľstvo bolo zlé, konzervatívne, dokonca to chvíľu vyzeralo, že KIA zvažuje odchod (...) po čase si ľudia na nich začali zvykať v uliciach, aj oni sami sa tiež naučili ako jednať so Slováckmi (...) už veľmi dlho som sa nestretla s nejakou rasistickou poznámkou o nich. Ale zo začiatku bolo dosť nepriateľských, rasistických prejavov, tá inakosť je najmä v tej firemnej kultúre, lebo čo sa týka životnej filozofie, rodinného života a podobne, myslím si, že Kórejčania sú nám veľmi podobní. Navyše sú pomerne nekonfliktní, dodržia pravidlá, snažia sa neprevokovať a pod.“ (predstavitel'ka miestnej samosprávy)

V tomto konkrétnom prípade pravdepodobne zavážilo aj to, že daná firma sa snažila zanechať v regióne pozitívnu stopu a venovala nemalé finančné prostriedky do rozvoja regiónu (predstavitel'/ka miestnej samosprávy). Obyvatelia teda v konečnom dôsledku mohli vidieť aj pozitívny efekt príchodu tohto investora, ktorý pre nich bol spočiatku cudzí. Osvetu u domáceho obyvateľstva, napríklad prostredníctvom pozitívnych príkladov, považovali za dôležitú viacerí respondenti, hoci nie všetci túto úlohu pripisovali samospráve.

K vytváraniu pozitívnej klímy v mestách by mohlo prispieť aj systémové zarámčovanie témy integrácie zo strany samosprávy v podobe jej kvalitného strategického plánovania. To by vytvorilo dobré podmienky pre výkon každodennej práce s klientmi - cudzincami (napr. sociálnych pracovníkov), aby k nim mohli pristupovať otvorene a bez predsudkov (predstavitel'/ka miestnej samosprávy).

Vzdelávanie

Miestna samospráva má vo vzťahu k vzdelávaniu detí cudzincov viaceré kompetencie, keďže je zriaďovateľom materských aj základných škôl (pozri viac v časti 3.4 Služby v oblasti vzdelávania).

„Škola je miestom stretu, kde príde každý, iná taká oblasť nie je, preto má aj škola dôležitú rolu v odhaľovaní nejakých problémov (rôznych, nielen vo vzťahu k cudzincom). Mali by sme v tejto téme viac komunikovať so školami, podporovať sociálnu inklúziu a sociálne potreby, nielen vzdelávacie, aby sa predišlo rôznym problémom ako je šikana, problémov spojených s hmotnou núdzou a pod.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

V oblasti vzdelávania by mesto mohlo plniť napríklad úlohu sprostredkovateľa informácií medzi školami, mohlo by tiež pomáhať so sieťovaním škôl, aby si medzi sebou mohli zdieľať skúsenosti so začleňovaním detí cudzincov do vzdelávania.

6.3 Ďalší aktéri integrácie a ich rola

Podľa názoru respondentov z mimovládnych organizácií tretí sektor v súčasnosti v oblasti integrácie v značnej miere supluje rolu štátu. Ten by mal podľa nich robiť omnoho viac, pretože práve štát má k dispozícii dáta a informácie. Mal by tak zabezpečovať napríklad jazykové kurzy či kurzy socio-kultúrnej orientácie, avšak robia to výlučne **mimovládne organizácie**. Svoju rolu MVO videli aj v tom, že môžu pôsobiť ako **komunikačný most medzi mestom a verejnosťou**.

Kľúčovú rolu v integrácii by mali zohrávať aj zamestnávateľia, pretože sú prvým článkom, s ktorým cudzinec príde do kontaktu. Ich úloha by mala byť najmä podporná.

„Cudzinca na to potrebuje podporu, napríklad u zamestnávateľa, aby mu niekto povedal, že tam máš obchod, tam máš nemocnicu, keď budeš potrebovať volať doktora, voláš sem. Vždy potrebuje mať nejakú osobu, na koho sa môže obrátiť (...) A ja si myslím, že všade je to podpora najmä toho HR, že vždy by tam mala byť nejaká osoba, ktorá im vie trošku pomôcť a poradiť.“ (zamestávateľ)

Podľa viacerých respondentov by sa mali zamestnávateľia v integrácii viac angažovať, napr. formou jazykových kurzov, poskytovania slovníkov slovenčiny či orientačných kurzov, ktoré by sprostredkovali informácie praktické pre život (napr. ako a kde si nájsť lekára a pod.). Taktiež by mohli zabezpečiť preklady informácií na pracovisku aj do jazykov zahraničných zamestnancov a realizovať opatrenia na prevenciu nenávisťných prejavov na pracovisku. Ako však uvádzame vyššie, práve zamestnávateľia už v súčasnosti realizujú množstvo aktivít na podporu integrácie svojich zamestnancov (pozri viac v časti 3.2 Služby v oblasti zamestnanosti). Aj to poukazuje na nedostatočnú prepojenosť aktérov z rôznych oblastí a chýbajúcu komunikáciu.

V rozhovoroch chýbala zhoda na tom, aký rozsah by mala mať integračná podpora zo strany zamestnávateľov. Niektorí zamestnávateľia uvádzali, že ich podpora by sa mala sústreďovať najmä na pracovisku, iní zas poskytovali širšiu podporu aj mimo pracovného času.

„My sme napríklad podali pomocnú ruku našim zamestnancom nad rámec toho, čo robia iní, a tým pádom nemajú frustráciu z toho nového a z toho, čo ich čaká. V tomto smere vedía, že sú tu ľudia, my, na ktorých sa môžu obrátiť (...) myslím, že my sme zohrali veľkú úlohu v tom, ako sa naši zamestnanci začlenili. Venovali sme im veľa času aj nad rámec nášho pracovného času, aby sme im ako-tak pomohli, aby boli spokojní, aby po troch mesiacoch neodišli, lebo by mali pocit, že sa tu oňho nikto nestará a chceme od neho len to, aby tu krútil volantom a nič viac.“ (zamestnávateľ)

Títo zamestnávateľia vnímajú integračnú podporu ako investíciu do zamestnanca do budúcnosti. A aj napriek tomu, že takýto prístup je náročný na čas a energiu, oplatí sa, pretože spokojný zamestnanec je lojálnejší voči firme a neodíde len tak (pozri viac v časti 3.2 Služby v oblasti zamestnanosti).

Pre integráciu je dôležitý aj kontakt s väčšinovým obyvateľstvom a toto môžu zabezpečovať **školy, ktoré sú prostredím, v ktorom dochádza k stretnutiu týchto dvoch skupín**. Okrem toho školy môžu slúžiť ako zdroj informácií pre cudzincov pre ich lepšiu orientáciu.

Mestská polícia videla svoju úlohu najmä v **sebazvdelávaní a príprave na interkultúrne strety**, napríklad prostredníctvom výmeny skúseností s políciou z iných krajín. To sa však v súčasnosti nerobí vzhľadom na nedostatok finančných zdrojov.

Štátne inštitúcie (oddelenia cudzineckej polície a úrady práce) **vnímali svoju úlohu v integrácii pomerne okrajovo**. Podľa vyjadrení respondentov zastupujúcich tieto inštitúcie by sa mohli len zúčastňovať spoločných komunikácií, avšak do samotnej integrácie nemajú ako vstupovať. Maximálne môžu poskytovať informácie cudzincom, ktorí sú ich klientmi, avšak často im nezostáva kapacita ani na

to. V mnohých mestách, kde je počet cudzincov vyšší, majú totiž tieto úrady problém zabezpečovať aktuálnu agendu a zápasia s nedostatkom personálnych kapacít. Cudzinci sú potom už pri základných úkonoch potrebných na udelenie pobytu odkázaní na pomoc svojich zamestnávateľov, mimovládnych organizácií alebo svojich známych.

Úlohou samospráv (či už regionálnych alebo miestnych) by malo byť napríklad **vytváranie atmosféry prijatia v mestách a obciach**, hoci respondenti neuvádzali, akým spôsobom by to mali robiť. Okrem toho by mali spolupracovať s rôznymi ďalšími aktérmi (MVO, OCP, ÚPSVAR, školy, zamestnávatelia). Mestá by navyše mohli mať vytvorené aj oddelenia pre cudzincov alebo aspoň vyčlenenú pozíciu na mestskom úrade, napríklad kultúrneho mediátora, ktorý by vedel cudzincom poskytnúť poradenstvo či inak pomôcť.

6.4 Spolupráca v oblasti integrácie

Integrácia je prierezová téma, ktorá vyžaduje opatrenia, riešenia a prípadné intervencie v rôznych oblastiach. Preto je **nevyhnutná spolupráca čo najširšieho možného spektra aktérov**. Integrované opatrenia si možno predstaviť ako sieť – čím viac aktérov je do nej zapojených, tým menšie oká v sieti vznikajú a tým ťažšie je cez túto sieť prepadnúť.

Okresné mestá v dotazníkovom prieskume uviedli, že pri integrácii cudzincov spolupracujú najčastejšie so školami (29,1%) a úradmi práce (25,5%). Okrem toho spolupracujú s mimovládnymi organizáciami (16,4%), jazykovými školami (5,5%), cirkvami (1,8%), pracovnými agentúrami (5,5%), zamestnávateľmi (9,1%). Zároveň však 28% zapojených okresných miest uviedlo, že začleňovaniu cudzincov sa vôbec nevenujú.

Hlbší vhľad to témy nám umožnili individuálne rozhovory na úrovni krajských miest, ktoré ukázali, že **spolupráca rôznych aktérov v oblasti integrácie je na Slovensku skôr výnimkou než pravidlom**. Rozhovory s rôznymi aktérmi na lokálnej úrovni poukázali na to, že **inštitúcie a organizácie skôr spolupracujú v rámci svojich sektorov**, avšak k spolupráci naprieč sektormi dochádza skôr výnimočne.

Za pomerne rozvinutú možno považovať **spoluprácu mimovládnych organizácií medzi sebou**, ktoré sa venujú téme migrácie či priamo poskytovaniu integračných služieb cudzincom. To platí najmä v mestách, resp. meste (pretože hovoríme v prvom rade o Bratislave a Košiciach), kde je počet cudzincov vyšší a už v ňom fungujú aj mimovládne organizácie zamerané na túto cieľovú skupinu. Tieto organizácie o sebe navzájom vedia, poznajú svoje zameranie a agendu, a preto sa dokážu aj navzájom dopĺňať. Ak sa teda jedna organizácia stretne s klientom, ktorému nedokáže pomôcť v rámci svojich možností, vie ho odkázať na inú organizáciu. Niektoré z týchto mimovládnych organizácií príležitostne spolupracujú aj s miestnou a regionálnou samosprávou, ale ide skôr o podporu nejakých konkrétnych aktivít, nie o systémovú spoluprácu.

Vo viacerých mestách fungujú veľkí investori, ktorí so sebou priniesli aj zahraničnú pracovnú silu. Výskumné rozhovory naznačujú, že **zamestnávatelia riešia integráciu svojich zahraničných zamestnancov skôr svojpomocne**. Niektorí zamestnávatelia navzájom komunikujú a zdieľajú si informácie napr. o zmenách v legislatíve, ktorá sa týka zamestnávania cudzincov. Niektorí spomínali spoluprácu s IOM, avšak ide skôr o výnimky. Ako príklady spolupráce uvádzali tiež inštitúcie štátnej správy – oddelenia cudzineckej polície a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny. Z popisu tejto spolupráce však možno usudzovať, že ide len o plnenie si vzájomných povinností na zabezpečenie príchodu cudzincov na Slovensko, nie o ich integráciu. Spolupráca medzi samosprávou a zamestnávateľmi v oblasti integrácie cudzincov nefungovala ani v jednom krajskom meste.

Vzdelávacie inštitúcie taktiež spolupracujú najmä medzi sebou navzájom. Základné školy napríklad v niektorých prípadoch nadviazali spoluprácu s jazykovými školami v oblasti výučby slovenčiny. Jedna stredná škola na východnom Slovensku (spojená škola - základná škola s gymnáziom), ktorej časť študentov pochádza z Ukrajiny, nadviazala tiež spoluprácu so strednými školami na Ukrajine.

Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, konkrétne oddelenia EURES, v minulosti organizovali sieťovacie stretnutia zamerané na zamestnávanie cudzincov na Slovensku, tzv. raňajky so zamestnávateľmi. Prizývaní boli zástupcovia oddelení cudzineckej polície, zamestnávateľov, a tiež sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní. Tieto stretnutia sa však v súčasnosti nekonajú, pretože EURES už na to nemá finančné zdroje. **Úrady práce teda najčastejšie komunikujú s oddeleniami cudzineckej polície a zamestnávateľmi, avšak ide o bežný výkon agendy, nie o systémovú spoluprácu smerujúcu k integrácii cudzincov.**

Niektoré oddelenia cudzineckej polície sa zapájajú do pracovných skupín zameraných na integráciu cudzincov, ak také v ich meste existujú a sú do nich prizvaní (napr. projekt COMIN v Nitre alebo raňajky so zamestnávateľmi, ktoré kedysi usporadúval EURES). O inej spolupráci však neuvažujú.

Niektorí respondenti zastupujúci **samosprávu uviedli, že by uvítali spoluprácu aj so samotnými cudzincami**, resp. by privítali väčšiu angažovanosť cudzincov. Mestá samotné totiž nemajú kapacity vyhľadávať tých, ktorí by potrebovali pomoc či podporu. To je podľa vyjadrenia jednej respondentky „na škále priorit úplne dole“ (predstavitel/ka miestnej samosprávy), preto by cudzinci mali byť tí, ktorí prichádzajú za mestom. Aj tu možno pozorovať chýbajúce prepojenie medzi samosprávou a cudzincami, kedy mesto predpokladá, že cudzinci vedia, že môžu mestský úrad kontaktovať a vedia aj to, s akými záležitosťami sa naň môžu obrátiť. Mesto by teda ich iniciatívu privítalo, avšak neuvažuje nad tým, že ju možno treba iniciovať či podporiť.

Mestská polícia sa v súčasnosti v oblasti integrácie cudzincov prakticky neangažuje. Robila by tak len v prípade, že by sa v konkrétnom meste výrazne zvýšil počet cudzincov a vyvstala by potreba intervencií zo strany mestskej polície. V takom prípade **by sa snažili nadviazať spoluprácu s mimovládnyimi organizáciami, ktoré by s cudzincami pracovali, alebo s policajnými zložkami v iných krajinách**, aby získali inšpiráciu či spoznali príklady dobrej praxe.

7. Komunikácia témy migrácie a integrácie

Cudzinci, ktorí prichádzajú na Slovensko sa stávajú obyvateľmi miest a obcí, do ktorých sa prisťahujú. V nich si vytvárajú najdôležitejšie vzťahy a väzby. Preto, aby boli aj vnímaní ako plnohodnotní členovia mestských spoločenstiev, je potrebné, aby boli viditeľní a rozpoznaní ako tí, ktorí spoluvytvárajú charakter mesta. Je teda dôležité, aký obraz sa o nich vytvára vo verejnom diskurze.

Mestá komunikujú tému migrácie a integrácie veľmi málo, sporadicky a skôr príležitostne. Len 11 (20%) okresných miest zapojených do dotazníkového prieskumu uviedlo, že o cudzincoch, ktorí žijú v ich meste, niekedy informovali prostredníctvom mestských médií (noviny, TV, rozhlas). Šesť z týchto miest uviedlo, že niekedy publikovali rozhovor s cudzincom, päť miest zverejnilo článok o aktivitách cudzincov a v ôsmich mestách sa cudzinci spomínali v bežných správach.

Respondenti individuálnych rozhovorov, ktoré boli súčasťou kvalitatívneho výskumu na úrovni krajských miest, túto **tému považovali za pomerne citlivú**, keďže dokáže vyvolať aj mnoho negatívnych reakcií, a preto by podľa viacerých respondentov bolo potrebné sústrediť sa na prezentáciu faktov, aby sa predchádzalo vytváraniu dezinformácií, a pozitívnych príkladov.

„Treba brať do úvahy, že bežní ľudia majú v tejto téme svoje limity, 'nemôžete tlačiť na pílu'. Je potrebné realizovať také aktivity a komunikovať ich, kde cudzinci budú prezentovaní ako bežní ľudia, ktorí tu žijú, zúčastňujú sa lokálnych dobrovoľníckych aktivitách (napr. pomoc bezdomovcom, zber odpadu) v zmysle všetci sme ľudia, je jedno odkiaľ pochádzaš, poďme budovať spoločnú hodnotu, lebo nám napríklad záleží na prostredí, kde žijeme.“ (predstavitel'/ka miestnej samosprávy)

Podľa jednej respondentky (predstavitelka MVO) je však práve komunikácia pozitívnych príkladov problémom. Informácie o negatívnych javoch sa rozšíria veľmi ľahko a majú aj silnejšiu odozvu. O to dôležitejšie je preto zabezpečenie vyváženej komunikácie. Otázne je, kto by mal byť lídrom takejto komunikácie – samospráva alebo médiá. Podľa niektorých respondentov by to mali byť lokálne médiá. Podľa iných by lídrom mala byť samospráva v spolupráci s médiami.

„Veľmi silný nástroj kraja sú médiá. Rétorika kompetentných. Oni s pre ľudí vzorom alebo tlmočníkom názoru – ak to budú tlmočiť tak, že nie je čoho sa báť, tak niektorým ľuďom to stačí. Niektorým to stačiť nebude, oni to potrebujú počuť cez médiá.“ (predstavitel'/ka krajskej samosprávy)

Objavilo sa tiež **vnímanie komunikácie ako reaktívneho nástroja** - teda, že komunikácia je potrebná vtedy, keď sa „niečo vyskytne“, napríklad nejaký problém, na ktorý treba reagovať. Proaktívna komunikácia o tom, že v meste cudzinci žijú, by mohla byť vnímaná ako ich „umelé“ zviditeľňovanie:

„(...) nie sú nejaké problematické situácie, ideálne je, keď všetko funguje tak, ako má, slušne a kľudne“ Siliť niečo kvôli cudzincom, ktorí nie sú tu problematickí, neriešia nejaké etnické rozdiely a podobne, by zbytočne len upozorňovalo na stav cudzincov, to tiež by možno bolo kontraproduktívne z môjho pohľadu.“ (predstavitel'/ka mestskej polície)

V lokálnych médiách sa téma migrácie či prítomnosti cudzincov v meste tiež objavuje skôr sporadicky, napríklad vo forme rozhovorov s cudzincami, ktorí v danom meste pôsobia.

8. Budúcnosť migrácie a integrácie

V rozhovoroch panovala takmer **úplná zhoda na tom, že počet cudzincov prichádzajúcich na Slovensko sa bude v budúcnosti už len zvyšovať**, hoci tento vývoj možno na čas spomalí pandémia. Nárast počtu cudzincov na Slovensku bude závisieť najmä od ekonomickej situácie, a teda aj na rozhodnutí vlády, ako nastaví prijímanie cudzincov. Počas pandémie sa napríklad povolenia na zamestnanie vydávajú len na obmedzený čas (do konca roka 2020), čo pre zamestnávateľov už teraz predstavuje problém, keďže nevedia, aká situácia bude po začiatku roka 2021 – teda či budú musieť hľadať náhradu za tých, ktorým povolenie nebude predĺžené.

„Pracovná sila je veľký problém. Slovenský priemysel ju potrebuje. Cudzincov potrebujeme aj keby sme ich nechceli.“ (predstavitel'/ka MVO)

Počet cudzincov teda na Slovensku bude rásť, otázne však je, ako bude vyzerat' spolužitie v krajine.

„Cudzincov bude stále viac, ale neviem či to bude tak, že budeme všetci spolu sedieť pri jednom stole.“ (zamestnávateľ)

Niektorí respondenti sa vyjadrovali pozitívne napríklad na adresu cudzincov z Ukrajiny, avšak problém by mali s cudzincami z kultúrne vzdialenejších krajín, pri ktorých prevláda obava, že by si tu presadzovali „to svoje“ (zamestnávateľ, predstaviteľ/ka mestskej polície). Bolo by preto **potrebné cudzincom venovať takú pozornosť, aby „boli súčasťou spoločnosti, lebo to znamená zároveň obohatenie spoločnosti“** (predstaviteľ/ka krajskej samosprávy). To by malo zahŕňať aj prácu smerom k väčšinovému obyvateľstvu. Postoje voči cudzincom sa v súčasnosti aj v budúcnosti budú podľa respondentov líšiť v závislosti od lokality – inak je migrácia vnímaná v rurálnych oblastiach a inak v mestách. Zásadný vplyv na postoje voči cudzincom má aj stupeň dosiahnutého vzdelania a vek. Podľa jednej z respondentiek mladí ľudia vnímajú migráciu ako bežnú súčasť života. Iný respondent, naopak, uvádzal svoje skúsenosti s negatívnymi postojmi študentov voči svojim spolužiakom z Ukrajiny, ktorých vnímali ako tých, čo dostávajú známky zadarmo.

8.1 Zmeny potrebné pre lepšiu integráciu cudzincov

Viacero respondentov sa zhodlo na dôležitosti **proaktívneho prístupu k integrácii cudzincov**, ktorý v súčasnosti prakticky úplne absentuje. To je v súlade s tým, ako je vnímané zaraďovanie témy migrácie a integrácie do strategických dokumentov miest – mestá nehasia, čo ich nepáli. Tento prístup by sa mal zmeniť a podpora integrácie by mala byť vnímaná ako prevencia potenciálnych konfliktov v budúcnosti.

„Myslím si, že sa tým samospráva začne zaoberať asi až v momente, keď nás začne 'tlačiť topánka'. Táto téma zatiaľ v oblasti, ktorú má samospráva v kompetencii, nevyvstala (...) Myslím si, že aj v prípade iných miest v určitom momente musela prísť potreba začať sa politikou integrácie cudzincov zaoberať. Ten moment je vtedy, keď už sú cudzinci v meste viac viditeľní a dôsledky prítomnosti cudzincov v meste sa prejavujú v rôznych sférach, ktoré sú v kompetencii mesta.“ (predstaviteľ/ka miestnej samosprávy)

S tým súvisí aj potreba **osvety smerom k väčšinovej populácii**, ktorá by sa mala orientovať na odstraňovanie predsudkov voči cudzincom a podporu väčšej otvorenosti.

Zásadnou zmenou by mal prejsť už samotný proces udeľovania pobytov, ktorý je v kompetencii oddelení cudzineckej polície, keďže podľa viacerých respondentov súčasné nastavenie týchto procesov vysiela veľmi negatívny signál („*akoby sme ich tu nechceli*“) smerom k cudzincom už v začiatku ich pobytu. To môže mať negatívny vplyv aj na ich integráciu, resp. motiváciu integrovať sa v krajine, ktorá im vysiela takýto signál odmietania. **Udeľovanie pobytov by preto malo byť transparentnejšie, efektívnejšie a menej zaťažené byrokraciou.**

Dôležitou témou bola tiež **dostupnosť a zrozumiteľnosť informácií pre cudzincov** o tom, aké služby v meste existujú, na čo majú nárok, ale aj aké majú povinnosti. Tieto informácie by mali byť dostupné v rôznych jazykoch. Riešením by mohli byť tzv. informačné balíky (alebo uvítacie balíky), ktorá sa používajú vo viacerých krajinách západnej Európy a poskytujú cudzincom základné informácie o novom mieste jeho bydliska, tipy, ako sa v meste zorientovať, kde čo vybaviť, ako si nájsť lekára, bývanie a podobne. Takéto informačné balíky by mohli byť vhodným **nástrojom socio-kultúrnej orientácie.**

„Teda ten človek/cudzinec by mal poznať, keď sem prichádza, tie služby, kde sú, čo to pre neho všetko znamená. Možno netreba, aby mal fyzického sprievodcu, dnes sa už dobre uplatňuje v určitých situáciách aj umelá inteligencia, minimálne by mohol fungovať nejaký chatbot, ktorý by ho navigoval. Viem si predstaviť, že niečo takéto by mohlo fungovať v rôznych jazykových mutáciách.“ (zamestnávateľ)

Viacerí respondenti vnímali problémy, ktorým cudzinci čelia pri úvodnom vybavovaní úradných záležitostí, keďže ide často o viacero úradov, ktoré navyše navzájom nekomunikujú a nemajú prepojené informačné systémy. Riešením by mohla byť **existencia tzv. one-stop-shopov**, ktoré fungujú vo viacerých krajinách západnej Európy. Ide o jedno miesto, na ktorom cudzinec dokáže vybaviť všetky potrebné náležitosti pod jednou strechou. To by mohlo vyriešiť aj **potrebu intenzívnejšej komunikácie a spolupráce jednotlivých inštitúcií a vzájomné prepojenie ich informačných systémov.** Integrácii by pomohlo aj sieťovanie rôznych inštitúcií (samospráva, štátna správa, mimovládne organizácie) a koordinovaný postup v oblasti integrácie cudzincov.

Samosprávy len veľmi zriedka poznajú potreby cudzincov, ktorí na ich území žijú, čo znemožňuje plánovanie integračných opatrení. Viacerí respondenti preto naznačili, že **by bolo potrebné mapovanie ich potrieb na lokálnej úrovni**, a to nielen za účelom zisťovania potreby napríklad sociálnych intervencií, ale aj s cieľom využitia ľudského potenciálu, ktorý cudzinci so sebou prinášajú.

„Možno by bol fajn aj dotazníkový prieskum medzi týmito rodinami, ktoré sú u nás v meste usadené a chcú tu aj nejako pozitívne fungovať, nielen sa skrývať, alebo brať mesto len ako svoj tranzit niekam ďalej, lebo poznám aj také prípady. Pokiaľ tu chcú žiť a niečo dať tomuto mestu, tak potom aj to mesto sa môže chcieť viacej otvoriť a lepšie s nimi spolupracovať.“ (predstavitel/ka miestnej samosprávy)

Jazyková bariéra je najzrejmším problémom, ktorému cudzinci na Slovensku čelia. **Dostupné jazykové kurzy** považovali respondenti za zásadné pre úspešnú integráciu. Ako uviedla jedna respondentka (predstavitel/ka miestnej samosprávy), cudzinci sa častokrát aj začnú učiť slovenčinu, avšak nevytrvávajú a postupne z kurzov odchádzajú. Dôvodom podľa nej môže byť fakt, že kurzy slovenčiny by mali byť skôr zamerané na praktické využívanie jazyka spojené aj s nácvikom v reálnych situáciách (napr. kúpa električky a podobne).

Už v súvislosti so začleňovaním témy migrácie a integrácie cudzincov do strategických dokumentov na lokálnej úrovni sa objavovali návrhy na možnosť **vytvorenia pozície kultúrnych mediátorov na úrovni samospráv.** Tí by mohli po vzore mesta Brno fungovať ako prepojenie medzi samosprávou a rôznymi

komunitami a poskytovať sociálne poradenstvo priamo v teréne, ale aj zbierať dáta a poskytovať mestu spätnú väzbu o tom, čo jednotlivé komunity potrebujú. Takýto model by mohol fungovať preventívne ako spôsob predchádzania sociálnemu vylúčeniu a iných negatívnych spoločenských javov.

Oblasti intervencií a odporúčania pre zlepšenie integrácie cudzincov

1) Poznanie situácie

Status quo/bariéry

Dostupné informácie o populácii cudzincov v jednotlivých mestách sú v súčasnosti často len parciálne. Aktéri na lokálnej úrovni nemajú podrobnejší štatistický prehľad o počte cudzincov v ich lokalite, o ich vekovom zložení, krajinách pôvodu, ekonomickej aktivite a pod. Zdrojom štatistík pre samosprávy môžu byť rôzne verejné inštitúcie, aj ich vlastné registre – tieto údaje je však potrebné vyžiadať a spracovať. V súčasnosti žiadna verejná inštitúcia systematicky údaje o populácii cudzincov nespracúva a ani samosprávy v tejto oblasti neprejavujú príliš veľkú iniciatívu.

Okrem štatistických údajov sú však dôležité aj informácie o celkovej situácii cudzincov v mestách, ich potrebách a možnostiach. Aj tieto informácie v súčasnosti samosprávam chýbajú, hoci by boli prínosné aj pre tvorbu verejných politík na lokálnej úrovni.

Pre nastavovanie integračných opatrení je dôležité poznať aj postoje väčšinového obyvateľstva voči cudzincom a migrácii. Aktéri na lokálnej úrovni by sa tak mohli vo svojej činnosti a komunikácii zameriavať na témy, v prípade ktorých môžu byť postoje a názory väčšinovej spoločnosti viac zaťažené predsudkami, stereotypmi a obavami.

Odporúčania

- Zohľadnenie zahraničnej migrácie v rámci existujúcich mechanizmov vyhodnocovania populačných trendov,
- Zber dát a ich vyhodnocovanie na lokálnej aj regionálnej úrovni,
- Začlenenie kompetencie spracúvania a vyhodnocovania dát o cudzincoch do štruktúry samosprávy,
- Pravidelné mapovanie situácie cudzincov v mestách vrátane tzv. úvodnej diagnostiky situácie prichádzajúcich cudzincov – aké majú osobnostné predpoklady, možnosti začleniť sa do spoločnosti a integračné potreby (konkrétna forma závisí od samotnej samosprávy a od toho, či má možnosť spolupracovať s inými aktérmi pre získanie informácií o cudzincoch),
- Mapovanie postojov verejnosti voči cudzincom a zahraničnej migrácii.

Aktéri a ich roly

- Samospráva – koordinácia zberu a vyhodnocovania dát, koordinácia spolupráce s inštitúciami, ktoré disponujú rôznymi dátami,
- Zamestnávateľa – pravidelné informovanie samosprávy o počtoch zahraničných zamestnancov (v prípade významných zamestnávateľov), ich krajín pôvodu, veku, druhu pobytu a dĺžky povolenia na pobyt/zamestnanie; sprostredkovanie kontaktu so zahraničnými zamestnancami za účelom mapovania potrieb cudzincov na území mesta,
- Vzdelávacie inštitúcie - pravidelné informovanie samosprávy o počtoch zahraničných žiakov a študentov, ich krajín pôvodu a druhu pobytu, sprostredkovanie kontaktu so zahraničnými žiakmi a študentmi (prípadne ich rodičmi a zákonnými zástupcami) za účelom mapovania potrieb cudzincov na území mesta,

- Štátne inštitúcie – pravidelné poskytovanie štatistických dát o počtoch cudzincov samosprávam,
- Mimovládne organizácie – asistencia s mapovaním potrieb cudzincov na území mesta, sprostredkovanie kontaktov a informácií.

2) Tvorba politík

Status quo/bariéry

Cudzinci nie sú pomenovaní ako cieľová skupina koncepčných strategických dokumentov na lokálnej a regionálnej úrovni, sú skrytí vo všeobecnej verejnosti. Prípadne majú samosprávy pocit, že sa ich tieto dokumenty vôbec netýkajú, čo poukazuje na neinformovanosť o tom, že cudzinci (tí s trvalým pobytom) sú obyvateľmi miest rovnako ako všetci ostatní obyvatelia. Bariérou je aj to, že mnohé samosprávy by boli ochotné začleniť túto tému do strategických dokumentov až v prípade, že by vnímali túto cieľovú skupinu ako „problémovú“, čo môže výrazne nepriaznivo ovplyvniť proces integrácie cudzincov.

Takýmto spôsobom každopádne nie je možné zohľadniť ich potreby v plánovaní a výkone verejných politík. To následne znamená, že cudzinci často nie sú ani prizvaní k tvorbe politík, ani v prípade, že proces tvorby je participatívny. Zapájanie cudzincov pritom napomáha nielen lepšiemu oboznámeniu sa so situáciou a potrebami cudzincov, ale aj tvorbe adresnejšej a efektívnejšej verejnej politiky. V súvislosti s tvorbou verejných politík na lokálnej a regionálnej úrovni v súčasnosti neexistuje prakticky žiadna metodická či odborná podpora zo strany štátu, čo v mnohých prípadoch komplikuje tvorbu kvalitných politík.

Odporúčania

- Začleniť tému migrácie a integrácie do strategických dokumentov na lokálnej úrovni,
- Zadefinovanie cudzincov ako samostatnej cieľovej skupiny strategických dokumentov mesta,
- Zapájanie cudzincov do participatívnych procesov tvorby verejných politík,
- Zapojiť ďalších aktérov integrácie do tvorby verejných politík, najmä ak sa týkajú priamo integrácie – zamestnávateľov, vzdelávacích inštitúcií, MVO, štátnej správy a pod.,
- Výraznejšie metodické vedenie zo strany ústrednej štátnej správy v oblasti tvorby verejných politík na lokálnej aj regionálnej úrovni.

Aktéri a ich roly

- Samosprávy – zadefinovanie cudzincov ako samostatnej cieľovej skupiny strategických dokumentov, tvorba politík na lokálnej úrovni, ktoré zohľadňujú situáciu a potreby aj cudzincov, zapájanie cudzincov do tvorby politík na lokálnej úrovni, zapájanie ďalších aktérov do tvorby verejných politík s dopadom na situáciu cudzincov,
- Zamestnávateľia – zapájanie sa do tvorby politík, poskytovanie súčinnosti, informácií a podnetov,
- Vzdelávacie inštitúcie - zapájanie sa do tvorby politík, poskytovanie súčinnosti, informácií a podnetov,
- Štátna správa - zapájanie sa do tvorby politík, poskytovanie súčinnosti, informácií a podnetov,
- MVO - zapájanie sa do tvorby politík, poskytovanie súčinnosti, informácií a podnetov,
- Cudzinci – zapájanie sa do tvorby politík, poskytovanie súčinnosti, informácií a podnetov.

3) Poskytovanie verejných služieb a výkon kompetencií

Status quo/bariéry

Samosprávy sa snažia nerozlišovať, či je niekto občan SR alebo nie. Majú pocit, že opačný prístup by bol diskriminačný. V praxi však práve na základe tohto presvedčenia dochádza k tomu, že cudzinci sa nedostanú k informáciám alebo rôznym verejným službám. Pri rozhodovaní o dostupnosti verejnej služby sa samosprávy skôr orientujú podľa toho, či má žiadateľ trvalý alebo prechodný pobyt v meste/obci – a to aj v prípade, ak ide o cudzincov. Avšak na rozdiel od občanov s prechodným pobytom, ktorých môže samospráva odkázať na miesto ich trvalého pobytu, takýto postup nie je možný v prípade cudzincov s prechodným pobytom. Tým sa cudzinci s prechodným pobytom dostávajú do veľmi špecifickej situácie.

Sociálne služby – okrem problému s trvalým/prechodným pobytom (pozri vyššie) chýba aj dostatočná informovanosť samospráv o tom, či cudzinci dané služby využívajú alebo v akej miere ich potrebujú. Samosprávy nerobia vyhľadávaciu činnosť a pokiaľ sa cudzinci sami na ne neobrátia s požiadavkou na poskytnutie služby, samospráva sa nedozvie o tom, že nejaký cudzinec sociálnu službu potrebuje. Cudzinci sa však na samosprávy neobracajú z rôznych dôvodov, či už kvôli jazykovej bariére, nedostatočnej zorientovanosti v sociálnom systéme, alebo z iných dôvodov. Samosprávy navyše nie sú odborne pripravené na poskytovanie sociálnych služieb pre cudzincov, chýba im metodická podpora, aj interkultúrne vzdelávanie.

Služby v oblasti bývania - podobne ako v prípade sociálnych služieb, aj služby v oblasti bývania sú dostupné najmä cudzincom s trvalým pobytom, v prípade niektorých samospráv cudzinci tieto služby aj využívajú. To sa týka predovšetkým mestského nájomného bývania a sociálneho bývania. Oveľa nižšia dostupnosť je v prípade krízového bývania. Cudzinci čelia často aj nedostupnosti komerčného bývania, pretože vlastníci bytov odmietajú prenajímať svoje nehnuteľnosti cudzincom, prípadne sú ochotní nehnuteľnosť prenajať za výrazne vyššiu cenu. To spôsobuje, že zamestnávateľia často riešia bývanie svojej zamestnancov - cudzincov prostredníctvom rôznych ubytovní, alebo ubytovacích zariadení. Tieto však často vyvolávajú obavy alebo rôzne nesúhlasné prejavy u ľudí v susedstve.

Služby v oblasti vzdelávania detí cudzincov - samosprávy majú dostatočný prehľad o deťoch, ktoré majú začať povinnú školskú dochádzku, ak ich majú v matričných databázach. Avšak, ak deti prichádzajú neskôr, nevie samospráva jednoznačne určiť a vyhľadať deti, ktoré majú do škôl nastúpiť. Chýba totiž prepojenie dát miest s údajmi hraničnej a cudzineckej polície, ktoré by mesto upozornilo na to, že sú v meste deti vo veku povinnej školskej dochádzky. Na školách býva veľkou bariérou nedostatočná znalosť slovenčiny, čo mnohé školy riešia individuálnym doučovaním. Len málokteré samosprávy využívajú zdroje na preplácanie kurzov slovenského jazyka poskytované okresnými úradmi. Problémom v komunikácii býva aj nedostatočná jazyková vybavenosť učiteliek a učiteľov. Chýba aj efektívna komunikácia škôl so zriaďovateľmi a medzi školami navzájom. Školy nemajú dostatočné vedomosti a metodickú podporu zo strany ministerstva školstva pre adaptáciu detí na nový vzdelávací systém. Chýbajú im interkultúrne zručnosti na prácu s kolektívom žiakov, kapacity na zisťovanie potrieb detí cudzincov a efektívnu komunikáciu s rodičmi.

Služby v oblasti zamestnanosti - podľa kvantitatívneho výskumu len v približne 20% samosprávach existuje možnosť rekvalifikačných kurzov pre cudzincov a samosprávy často nevedia, nakoľko cudzinci tieto služby využívajú. Dostupnosť možností doplnenia vzdelávania je ešte nižšia, prípadne o nej samosprávy nemajú dostatok vedomostí. Integráciu cudzincov často supľujú zamestnávateľia, chýba však prepojenie aktivít zamestnávateľov a samospráv. Chýba aj efektívna komunikácia medzi úradmi práce, oddeleniami cudzineckej polície, zamestnávateľmi

a samosprávami, ktorá by uľahčila vydávanie povolení na zamestnanie a odstraňovala administratívne bariéry, s ktorými sa cudzinci často stretávajú.

Komunitné a kultúrne aktivity - na lokálnej úrovni tiež chýbajú aktivity, ktoré by prepájali rôzne komunity a skupiny obyvateľov, posilňovali tak sociálnu súdržnosť a vplývali pozitívne aj na celkovú atmosféru v meste a elimináciu predsudkov a xenofóbie.

Špecifické služby pre cudzincov - v súčasnosti pomerne výrazne absentujú služby zamerané špecificky na cudzincov, napríklad jazykové kurzy slovenčiny, sociálne a právne poradenstvo, kurzy socio-kultúrnej orientácie, podpora komunit cudzincov a podobne. Ak v niektorých mestách sú, poskytujú ich najmä mimovládne organizácie. Samospráva môže napríklad výrazne napomôcť dostupnosti jazykových kurzov slovenského jazyka, pričom nemusí ísť iba o ich finančnú dotáciu, alebo napríklad aj zabezpečenie priestorov.

Informovanosť o dostupnosti služieb - cudzinci v mnohých oblastiach nemajú prístup k informáciám, ktoré by na jednej strane zohľadnili neznalosť jazyka a na druhej strane by brali ohľad aj na kultúrne rozdiely a neznalosť nášho kontextu. Informácie pre cudzincov väčšinou nie sú sprístupnené na jednom mieste. Ak chcú splniť všetky podmienky potrebné pre život na Slovensku, musia komunikovať s množstvom verejných inštitúcií, ktorých komunikácia je často zmätočná, nie sú pripravené komunikovať v inom jazyku, nie vždy vedia poskytnúť spoľahlivé informácie cudzincom. V súčasnosti je komunikácia smerom k cudzincom nedostatočná, chýbajú aj základné informácie preložené do cudzích jazykov. Nedostupné sú tiež informácie, ktoré sú pre cudzincov dôležité na riešenie rôznych životných situácií (napr. návody a postupy, kde a čo je potrebné si vybaviť, aké podmienky splňať, kam sa obrátiť o pomoc).

Odporúčania

- Zvyšovanie povedomia zamestnancov samosprávy o svojich kompetenciách vo vzťahu k cudzincom a o tom, či existujú špecifiká vo vzťahu k cudzincom v porovnaní s ostatnými obyvateľmi mesta,
- Zohľadniť špecifické postavenie cudzincov a navrhnúť kroky, ktoré môže samospráva spraviť preto, aby v praxi k diskriminácii alebo nerovnakému prístupu nedochádzalo,
- Revidovať pravidlá oprávnenosti na poskytnutie rôznych služieb, ktoré poskytuje samospráva tak, aby neboli diskriminačné voči cudzincom s prechodným pobytom,
- Zlepšenie dostupnosti informácií v rôznych jazykoch, ale aj v zjednodušenej forme a prístupným spôsobom,
- Sústredenie všetkých informácií potrebných pre cudzincov na jednom mieste (napr. online)
- Vytvorenie komunikačnej stratégie smerom k cudzincom – čo a akým spôsobom/akými kanálmi zdieľať,
- Poskytovanie metodologickej podpory školám, ktoré navštevujú deti cudzincov zo strany štátnej správy (najmä ministerstva školstva),
- Poskytovanie organizačnej a informačnej podpory zo strany zriaďovateľov tým školám, ktoré navštevujú deti cudzincov (napr. začlenenie témy vzdelávania detí cudzincov do koncepčných dokumentov mesta/kraja, sprostredkovanie výmeny informácií a spolupráce medzi školami a ďalšími aktérmi),
- Realizácia komunitných, kultúrnych a športových podujatí, ktoré by boli otvorené a prístupné aj pre cudzincov,
- Jasné nastavenie pravidiel o poskytovaní rôznych služieb pre cudzincov upravené vo VZN,
- Vytvorenie metodologickej podpory zo strany samosprávy smerom k poskytovateľom služieb a dobrá spolupráca s rôznymi neverejnými poskytovateľmi sociálnych a iných služieb a organizáciami zameranými na integráciu cudzincov,

- Jasne zadaná stratégia rozvoja bývania s dobre zadanými cieľovými skupinami a formulovanými jasnými podmienkami na získanie nároku na služby v oblasti bývania,
- Spolupráca samosprávy so zamestnávateľmi pri zriaďovaní ubytovní pre cudzincov a poskytovaní podpory v oblasti bývania,
- Naformulovanie pravidiel v ubytovacích zariadeniach v spolupráci s cudzincami, ich preklad a pretláčenie, aby sa s nimi mohli cudzinci oboznámiť,
- Efektívne mapovanie potrieb detí cudzincov,
- Podpora samosprávy pre jazykové vzdelávanie detí a koordinácia aktivít rôznych aktérov – samosprávy, škôl, mimovládnych organizácií a podobne,
- Vytvorená efektívna komunikačná platforma medzi zamestnávateľmi, oddeleniami cudzineckej polície, samosprávami a úradmi práce, poskytovanie efektívnych a zrozumiteľných informácií cudzincom a zdieľanie dobrých praktík medzi zamestnávateľmi a samosprávami,
- Nadviazanie spolupráce s MVO, ktoré aktuálne poskytujú rôzne integračné služby cudzincom a ich podpora. Alternatívne môže samospráva tieto služby zahrnúť do systému podpory MVO v meste.

Aktéri a ich roly

- Samospráva – revízia existujúcich pravidiel poskytovania rôznych služieb s ohľadom na špecifickú situáciu rôznych skupín cudzincov, zabezpečenie doplnkového vzdelávania (sociálno-právneho, interkultúrneho) pre zamestnancov samosprávy a poskytovateľov rôznych druhov služieb, zlepšenie poskytovania informácií, poskytovanie podpory školám, realizácia podujatí s cieľom prepájania rôznych skupín obyvateľov, podpora pre jazykové vzdelávanie detí cudzincov, vytvorenie a koordinácia efektívnej komunikačnej platformy s rôznymi aktérmi,
- Ústredná štátna správa – poskytovanie metodologickej podpory pre začleňovanie detí cudzincov do vzdelávania,
- Štátna správa na lokálnej úrovni – zabezpečenie dostupných a zrozumiteľných informácií pre cudzincov pre účely vytvorenia jedného informačného bodu,
- MVO – poskytovanie asistencie pri začleňovaní detí cudzincov, sprostredkovanie a šírenie informácií v komunitách cudzincov,
- Vzdelávacie inštitúcie – spolupráca a poskytovanie informácií samospráve a iným vzdelávacím inštitúciám v oblasti začleňovania detí cudzincov,
- Zamestnávatelia – spolupráca a poskytovanie súčinnosti a informácií v oblasti bývania pre svojich zamestnancov zo zahraničia.

4) Občianska a politická angažovanosť cudzincov

Status quo/bariéry

Pravdepodobne aj vzhľadom na relatívne nízky počet cudzincov najmä v niektorých mestách, cudzinci zatiaľ nie sú veľmi občiansky aktívni, nezakladajú si združenia a nepresadzujú svoje záujmy. Kultúrne aktivity obvykle zakladajú skôr národnostné menšiny alebo cudzinci, ktorí sa vedú k národnostným menšinám pridať (Ukrajinci, Srbi, Poliaci a pod). Ak aj takéto združenia existujú, samosprávy o nich nevedia a často s nimi nespolupracujú.

Podobne je to aj s politickou participáciou. Napriek tomu, že cudzinci môžu na lokálnej úrovni voliť a byť volení, samosprávy obvykle nevedia, do akej miery je takáto politická participácia v ich meste prítomná. V prípade polovice zapojených samospráv tieto uviedli, že cudzinci voliť chodia, mnohé to vôbec nevedia posúdiť. Nedostatočná občianska či politická participácia je tak bariérou pre zapájanie sa do aktivít mesta, participácie na rozhodovaní a podobne.

Odporúčania

- Podpora pre zakladanie občianskych združení,
- Poskytovanie dostupných a zrozumiteľných informácií cudzincom o možnostiach voliť a byť volení a pod.,
- Revízia existujúcich dotačných schém miest s ohľadom na možnosti podpory aktivít MVO alebo komunít cudzincov.

Aktéri a ich úlohy

- Samosprávy – revízia existujúcich dotačných schém, poskytovanie informácií cudzincom o ich pasívnom i aktívnom volebnom práve a o dotačných možnostiach,
- MVO – nadviazanie kontaktu so samosprávou, proaktívne informovanie o svojich aktivitách.

5) Komunikácia témy migrácie

Status quo/bariéry

Mestá komunikujú tému migrácie a integrácie veľmi málo, sporadicky a skôr príležitostne. Táto téma je veľmi citlivá a samosprávy sa jej obvykle vyhýbajú, pretože môže vyvolávať veľa negatívnych reakcií od obyvateľov a pôsobiť polarizujúco.

Nedostatočná komunikácia témy však môže spôsobovať bariéru v integrácii, pretože cudzinci sa stávajú pre mestá a ich obyvateľov neviditeľnými. V tom prípade je náročné upriamovať pozornosť (napríklad) tvorcov politik k tejto téme. Zároveň pozitívna a efektívna komunikácia môže zlepšovať vzájomné vzťahy medzi obyvateľmi a cudzincami.

Odporúčania

- Zapojenie lokálnych médií do tvorby komunikačnej stratégie,
- Pravidelné prinášanie neutrálnych tém,
- Zapájanie cudzincov do tvorby komunikačného obsahu.

Aktéri a ich úlohy

- Samosprávy – vytvorenie komunikačnej stratégie vo vzťahu k migrácii a integrácii, koordinácia spolupráce s lokálnymi médiami a komunitami cudzincov,
- Lokálne médiá – informovanie o téme migrácie a integrácie v súlade s komunikačným manuálom, zabezpečenie hlasu cudzincov,
- Cudzinci – spolupráca so samosprávou a lokálnymi médiami, sprostredkovanie vyvážených informácií.

6) Prepájanie aktérov a sektorov a ich spolupráca

Status quo/bariéry

V súčasnosti aktéri z rôznych sektorov takmer nekomunikujú. Keďže formálne nie je takáto spolupráca ustanovená, na lokálnej a regionálnej úrovni by takúto formu spolupráce a výmeny

informácií mohol iniciovať kraj alebo mesto. Špecifickou témou je neexistujúca spolupráca a komunikácia medzi veľkými zamestnávateľmi a samosprávou, a to najmä v mestách, kde fungujú veľkí investori, ktorí zamestnávajú aj značný počet cudzincov.

Ako uvádzame vyššie, v súčasnosti veľkú časť služieb cudzincov poskytujú MVO. V zahraničí existujú rôzne modely (spolu)práce s komunitami cudzincov a MVO, ktorými by sa samosprávy na Slovensku mohli inšpirovať. Ukazuje sa, že spolupráca miest s MVO, resp. komunitami cudzincov má prínosy v tom, že mestá vedia lepšie identifikovať potreby cudzincov, vedia vytvárať dlhodobejšie partnerstvá a tak zlepšujú ich začlenenie do spoločnosti.

Odporúčania

- Intenzívnejšia komunikácia a výmena informácií medzi rôznymi aktérmi na regionálnej, alebo lokálnej úrovni: teda medzi samosprávou, zamestnávateľmi a štátnou správou, teda najmä úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny a oddeleniami cudzineckej polície a ďalšími aktérmi (napr. univerzitami, MVO a pod.),
- Iniciácia komunikácia a spolupráce s významnými zamestnávateľmi a investormi ešte v procese prípravy ich príchodu do mesta s cieľom pripraviť sa na budúce možné výzvy, ktoré príchod takéhoto aktéra môže priniesť (napr. príchod veľkého počtu zahraničných pracovníkov a s tým súvisiaci skokový nárast dopytu po ubytovaní a pod.),
- Nadviazanie systematickej spolupráce s MVO, ktoré sa angažujú v oblasti integrácie cudzincov alebo im poskytujú rôzne služby,
- Využívanie participatívnej tvorby verejných politík na lokálnej úrovni ako príležitosti na nadviazanie systémovejšej spolupráce s rôznymi aktérmi integrácie,
- Využívanie projektov MVO, ktoré sieťujú rôznych aktérov integrácie.

Aktéri a ich úlohy

- Samospráva – prebratie koordinačnej iniciatívy, sieťovanie relevantných aktérov, koordinácia spolupráce,
- Zamestnávateľia – spolupráca, aktívna účasť na sieti relevantných aktérov integrácie,
- MVO - spolupráca, aktívna účasť na sieti relevantných aktérov integrácie,
- Vzdelávacie inštitúcie - spolupráca, aktívna účasť na sieti relevantných aktérov integrácie, sprostredkovanie kontaktu medzi samosprávou a komunitami cudzincov,
- Cudzinci - spolupráca, aktívna účasť na sieti relevantných aktérov integrácie, poskytovanie informácií a spätnej väzby samospráve, sprostredkovanie kontaktu medzi samosprávou a komunitami cudzincov.

7) Zvyšovanie kapacít samospráv

Status quo/bariéry

Samospráva v súčasnosti nemá podrobnejšie informácie o téme migrácie a integrácie cudzincov, o pobytových otázkach, o legislatíve upravujúcej postavenie cudzincov na území Slovenska, o situácii a potrebách cudzincov. Samosprávy zväčša nevnímajú tému migrácie ako proces, ktorý by mal dôležitý dopad na plánovanie a realizáciu verejných politík v meste alebo kraji. Majú zväčša reaktívny prístup, teda témou prítomnosti cudzincov v mestách sa začnú zaoberať, až keď sa objaví nejaká potreba, najčastejšie nejaký problém.

V súčasnosti tiež chýba inštitucionalizácia témy integrácie v rámci štruktúry samosprávy, čo by umožnilo posúvať tému vpred (teda mapovať situáciu, zadefinovať si prístup, navrhnúť opatrenia a ich finančné krytie, zhodnotiť realizované aktivity a pod.).

Hoci majú samosprávy v súčasnosti skôr pocit, že nemajú v oblasti integrácie žiadne kompetencie, faktom je, že v rámci výkony bežnej agendy prichádzajú s cudzincami do kontaktu a komunikujú s nimi. Samy priznávajú, že komunikácia s cudzincami je ťažká.

Odporúčania

- Vytvorenie uceleného balíka informácií, ktoré by upriamili pozornosť samosprávy na tému migrácie a integrácie cudzincov a napomohli jej oboznámiť sa so situáciou a využiť tieto poznatky pre tvorbu politík,
- Vytvorenie návodu, ako tému z pozície samosprávy uchopiť a prečo sa ňou zaoberať. V tejto oblasti by mohli byť inšpiráciou najmä príklady ako sa mestá v zahraničí pristúpili k tejto téme,
- Inštitucionalizácia témy integrácie v rámci štruktúry samosprávy, teda jej začlenenie pod určité oddelenie alebo pozíciu,
- Zlepšovanie jazykových a interkultúrnych zručností zamestnancov samosprávy,
- Vytvorenie pozície kultúrneho mediátora v rámci samosprávy.

Aktéri a ich úlohy

- Samospráva – preskúmanie možností na zriadenie pozície kultúrneho mediátora, začlenenie témy integrácie cudzincov do agendy niektorého odboru/pracovnej pozície, zabezpečenie doplnkového vzdelávania pre svojich zamestnancov (sociálno-právne, interkultúrne, jazykové),
- Ústredná štátna správa – poskytovanie metodologickej podpory pri začleňovaní témy integrácie do agendy samosprávy, vytvorenie informačného balíka pre samosprávu o jej kompetenciách vo vzťahu k cudzincom, poskytovanie finančných zdrojov na doplnkové vzdelávanie zamestnancov samosprávy (viď vyššie),
- MVO – spolupráca so samosprávou a ústrednou štátnou správou pri vytváraní informačného balíka a pri realizácii doplnkového vzdelávania.

8) Systémové zmeny

Status quo/bariéry

Skúsenosti z praxe a zistenia z výskumu ukazujú, že rôzni aktéri sú zapojení do integračného procesu nerovnomerne. Formálne nie je proces integrácie popísaný, nie sú zadefinované roly rôznych aktérov a ich úlohy. Pomerne presne sú zadefinované kompetencie štátnej správy, ktorá sa snaží nevybočiť z výkonu svojej bežnej agendy. Pomoc a podporu cudzincov potom riešia najmä iní aktéri (najmä MVO, zamestnávateľia, neformálne komunity cudzincov a pod.).

Na Slovensko prichádza stále viac cudzincov, preto by bolo vhodné zaoberať sa **kapacitami potrebnými pre zabezpečenie integrácie**. Štátna správa má napríklad skúsenosť, že v období nárastu počtu cudzincov na Slovensku má nedostatok kapacít pre zvládanie bežnej agendy. Samospráva nemá pre oblasť integrácie vyčlenené žiadne kapacity a ak nejaké aktivity realizuje, tak je to takmer výlučne v spolupráci s MVO alebo na projektovej báze.

V súčasnosti nie je jasné, do akej kategórie služieb by bolo možné zaradiť integračné služby. Jednou z možností je presadzovať začlenenie integračných služieb pod sociálne služby alebo ich pomenovať ako samostatnú kategóriu verejných služieb.

V praxi je veľmi prínosná spolupráca s komunitami cudzincov. Je však do značnej miery neformálna a nezadefinovaná.

Odporúčania

- Metodické vedenie zo strany ústrednej štátnej správy, ktorá by mala tému integrácie rozvíjať, viesť o nej diskusiu, metodicky usmerňovať a prinášať do pozornosti ostatných aktérov,
- Podrobne popísať proces integrácie, čo si tento proces vyžaduje a k čomu by mal smerovať
- Reflexia a kritické zhodnotenie existujúceho modelu integrácie, otvoriť diskusiu o tom, aký má dopad na situáciu cudzincov a širšej spoločnosti,
- Prehodnotenie kapacít rôznych úrovní verejnej správy v oblasti integrácie cudzincov v kontexte ich narastajúceho počtu,
- Otvoriť diskusiu o povahe integračných služieb a možnosti ich začlenenia do existujúcich kategórií verejných služieb,
- Zadefinovanie komunitnej práce vo vzťahu ku komunitám cudzincov,
- Zadefinovanie pozície kultúrneho mediátora.

Aktéri a ich úlohy

- Ústredná štátna správa (ministerstvo práce) – metodické vedenie v oblasti integrácie, popísanie procesu integrácie, vedenie diskusie o povahe integračných služieb, zadefinovanie komunitnej práce vo vzťahu ku komunitám cudzincov a pozície kultúrneho mediátora,
- Samosprávy – aktívna spolupráca s ministerstvom práce pri plnení vyššie uvedených úloh, poskytovanie informácií, skúseností a spätnej väzby,
- MVO – aktívna spolupráca s ministerstvom práce pri plnení vyššie uvedených úloh, poskytovanie informácií, skúseností a spätnej väzby.

Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK)

CVEK je nezávislá mimovládna organizácia, ktorá sa snaží svojimi výskumnými, analytickými a vzdelávacími aktivitami prispieť k vytváraniu spravodlivejšej a súdržnejšej spoločnosti. CVEK vznikol v roku 2005 a sídli v Bratislave. Jeho cieľom je systematicky prispievať k vytváraniu prostredia, kde sa každý človek môže cítiť ako hodnotná a rešpektovaná bytosť.

Naša práca vychádza z ľudsko-právnych princípov, akými sú rešpektovanie dôstojnosti každého človeka a rozmanitosti spoločnosti. Aktivity CVEKu sú zamerané predovšetkým na etnické, jazykové a náboženské menšiny, na inklúziu marginalizovaných skupín, či už ide o Rómov, migrantov alebo iné menšiny. Tematicky sú zamerané predovšetkým na oblasť vzdelávania, bývania, sociálnej situácie, interetnických vzťahov a politickej participácie.